

Werkplannen 2020

Regio Noordoost Brabant

Het jaarplan en begroting 2020 is nader uitgewerkt in concrete werkplannen voor de volgende programma's:

- a) Transitie landbouw pag. 2
- b) Economie pag. 14
- c) Ruimte & Mobiliteit pag. 21
- d) Klimaatadaptatie pag. 27

De werkplannen zijn vastgesteld in de betreffende portefeuillehoudersoverleggen tijdens de regioday voor bestuurders op 28 november 2019. Deze werkplannen worden ter informatie voorgelegd aan de gemeenteraden en algemene besturen van de waterschappen. Zij hebben aangegeven meer gedetailleerd geïnformeerd te willen worden over de uitwerking van het jaarplan.

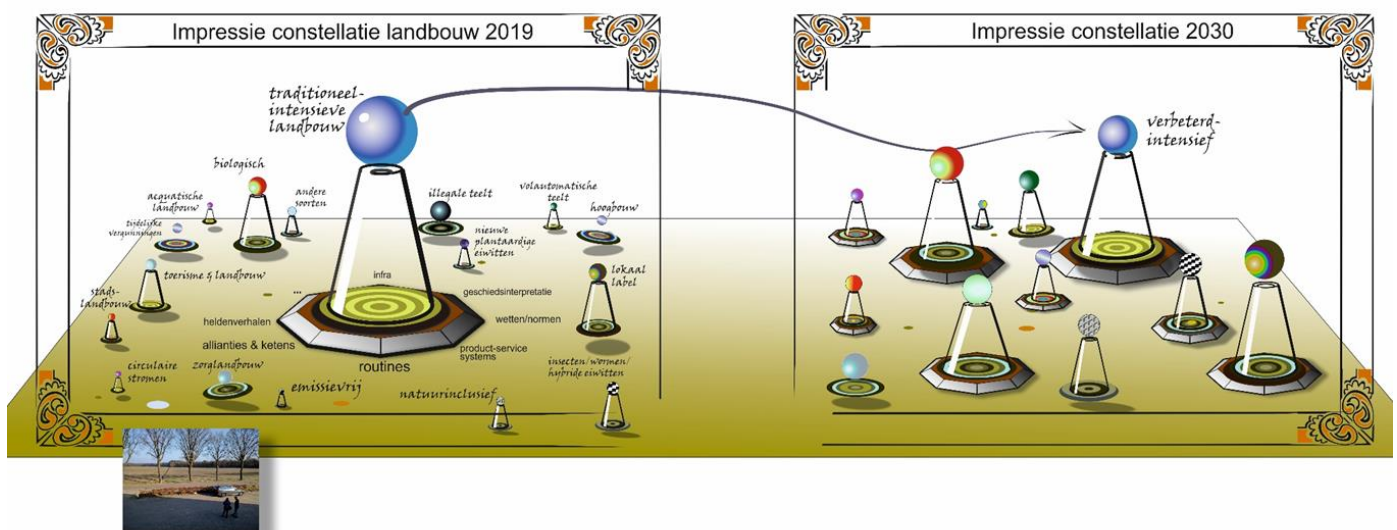
A. Werkplan 'Transitie van de landbouw' 2020

1. Nieuwe regionale ambitie transitie landbouw

In 2015 hebben de samenwerkende overheden in Noordoost-Brabant samen een stip op de horizon gezet: **een emissievrije veehouderij in 2025**. Deze ambitie heeft zijn doel en effect gehad in de stappen die er vanuit het programma sinds 2015 zijn gezet. Echter roept de term emissievrij te vaak nog discussie op en gaat bovendien het regionale belang en inzet verder dan enkel de veehouderij.

Naar aanleiding van de laatste ontwikkelingen, inzichten en gesprekken in de kopgroep stellen we de volgende ambitie centraal zonder een emissievrije veehouderij daarmee los te laten.

'Op weg naar een toekomstbestendige voedselproductie die bijdraagt aan een goed woon werk en leefklimaat in het buitengebied.'

2. Waarom dit programma?

Achtergrond

De agrifoodsector is de motor van de regionale economie van Noordoost-Brabant. Nergens anders is het agrifoodcluster zo compleet en van zo'n hoogwaardige kwaliteit als in onze regio. Deze sleutelpositie ligt aan de basis van de ambitie van Noordoost Brabant om een topregio te zijn én te blijven in de agrifood.

De landbouw vervult als primaire sector een essentiële rol aan het begin van de agrifoodketen. In de laatste decennia heeft de sector zich voortdurend ontwikkeld. Dat heeft ook een keerzijde. Zo

heeft de toenemende intensivering van de veehouderij tot een groeiende maatschappelijke weerstand geleid. Dit heeft vooral te maken met de gevolgen van de agrarische bedrijvigheid op mens, dier en omgeving zoals energieverbruik, emissies en verarming van het landschap. Hierbij speelt ook de volksgezondheid een hele belangrijke rol. De weerstand houdt aan, ondanks de stappen die al zijn gezet om de sector te verduurzamen. Ook kijkt de bevolking steeds meer anders tegen voedsel aan. Mensen willen de herkomst van voedsel weten en er is ook een transitie in voedingsland bezig. Daarom moet het anders. Te meer omdat de claims van o.a. natuur, biodiversiteit, bodem, energie, klimaat in ons buitengebied steeds groter worden.

Binnen de sector is er nog verdeeldheid over hoe de toekomst er uit zou moeten zien. Al zien steeds meer bedrijven en ook de ZLTO in dat verandering nodig is en dat de sector een oplossing kan bieden voor verschillende maatschappelijke problemen. Echter niet alleen de sector zelf is hierbij aan zet. De transitie raakt ons allemaal en is daarmee een maatschappelijke opgave. Dat vraagt om strategisch meer in te zetten op de gehele voedselketen (in samenhang met andere maatschappelijke opgaven) om de gewenste kringlooplandbouw in onze regio mogelijk te maken.

Actuele ontwikkelingen en urgenties

Er is sprake van een diepe impasse in het vertrouwen, eind 2019. Het creëren van een 'veilige haven' is noodzaak om te kunnen werken aan gedeelde beelden en innovaties.

Het jaar 2019 heeft in het teken gestaan van tal van relevante en urgente ontwikkelingen: PAS (stikstof) impasse, warme saneringsregeling varkenshouderij, verordening natuurbescherming Brabant, geur/ luchtwassersproblematiek (commissie Biesheuvel), mestoverschot – proces locatiekeuze mestbewerking, toenemende urgentie VAB problematiek, toenemende interbestuurlijke samenwerking en toenemende betrokkenheid bij de Peelregio vanuit het Rijk. Van Den Haag tot gemeente en keukentafel, iedereen is wakker nu, zij het met stevige ervarings- en visieverschillen. Er is sprake van grote maatschappelijke reuring, zonder dat iemand weet wat DE oplossing is. Ook 2020 zal naar verwachting een dynamisch jaar worden, waarbij veel valt of staat bij stappen die in de interbestuurlijke samenwerking, ketensamenwerking, innovatieagenda's en integrale gebiedsaanpak kunnen worden gezet! Dat vraagt dat we elkaar in de regio algemeen en in de kopgroep transitie landbouw in het bijzonder, moeten (blijven) vasthouden, versterken, mening vormen en koers bepalen.

Kern van de samenwerking

In Noordoost-Brabant werken gemeenten en waterschappen nauw samen aan een toekomstbestendig duurzaam voedselsysteem. Daarbij worden ook andere regio's, provincie, Rijk en maatschappelijke partners betrokken.

Innovatie

De overheden bepalen in hun beleid hoe we dat moeten doen. Bij de uitvoering van dat beleid werken we als gemeenten en waterschappen in de regio samen met ondernemers en kennisinstellingen. Dat doen we onder andere in AgriFood Capital. Binnen deze samenwerkingsorganisatie werken we bijvoorbeeld aan innovaties op het gebied van duurzame mestverwerking en stalsystemen die minder schadelijke stoffen uitstoten. Ondernemers kunnen deze innovaties testen in proefgebieden, zoals in de AgroProeftuin de Peel. In deze Proeftuin is de kringlooplandbouw in volle uitvoering te zien. Ook zoeken we actief mee naar oplossingen voor de groeiende leegstand van boerenbedrijven.

Raakvlak met andere opgaven

Deze transitie van de landbouw gaat samen met andere maatschappelijke opgaven in onze regio, zoals klimaatadaptatie, energietransitie, biodiversiteit, slechte bodem en watergesteldheid, sociale innovatie. Door de opgaven in samenhang aan te pakken in ons buitengebied maken we de leefomgeving duurzaam en veerkrachtig. Zo werken we samen aan een toekomstbestendige voedselproductie. Een landbouw die weer verbonden is met nieuwste tijdsbeeld. Bovendien maken we van Noordoost-Brabant koploper op het gebied van vernieuwende systemen.

3. Wat is het doel van het programma?

Bijdragen aan de regionale ambitie door:

- Beleid en strategieontwikkeling
- Lobby
- Bouwen aan krachtig netwerk (30) zowel binnen als buiten de regio, delen van goede voorbeelden en samenwerken waar mogelijk.
- Faciliteren van ontmoetingen en het juiste gesprek (zelfde taal spreken); onderling en met andere partijen.
- Bevorderen informatie en kennisdeling.
- Bevorderen interbestuurlijke samenwerking.
- Aanjagen en versnellen van concrete initiatieven op het vlak van kringlooplandbouw. Door een integrale aanpak met aandacht voor gezondheid mens en dier, maatschappelijke betrokkenheid en draagvlak, met acceptabele impact op de fysieke omgeving en in samenhang met belangrijke duurzaamheidsthema's als klimaat, energie, biodiversiteit. Dit alles in samenhang met de businesscase van de boer.
- Faciliteren / aanjagen/ ondersteunen van innovatieve projecten door het leveren van kennis, bieden van beleidsruimte en evt. financieel.

4. Waarom doen we dit regionaal? (meerwaarde)

Om de ambitie te bereiken, zijn concrete acties en afspraken nodig. Het gaat om het vormen van een gezamenlijke agenda, het verder uitwerken van en afstemming over uitvoeringsprogramma's en de uitvoering hiervan. Deze stap kunnen we alleen op regionale schaal zetten. Lokale scope is hiervoor te kleinschalig en onvoldoende effectief en efficiënt. Door regionaal krachten te

bundelen en dezelfde ambitie met uitvoeringsagenda uit te dragen, kunnen we daadwerkelijk de transitie op een soepele manier laten plaatsvinden. Regionale samenwerking en krachtenbundeling is daarbij nodig en gewenst om werkbare verbindingen te leggen tussen rijk, provincie en de praktijk waarvoor gemeenten zich gesteld zien. Burgers en bedrijven vragen ook ons namelijk een eenduidige en consistente overheid naar taal en inhoud.

5. Positie van de kopgroep

In het nieuwe bestuursconvenant (in voorbereiding) van de regionale samenwerking wordt de positie van de kopgroep (in lijn met de posities van de POHO's) versterkt. Het primaat van de besluitvorming ligt bij het POHO en onderliggende kopgroepen. Dat vergroot de slagkracht en de processen. Dit zal vanaf 2020 reeds zo worden doorgevoerd. Daarmee wordt dus ook de positie van de kopgroep transitie landbouw, als onderdeel van het portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving versterkt. In het nieuwe bestuursconvenant zullen er striktere afspraken gemaakt worden gericht op het vergroten van de uitvoeringskracht en het verminderen van vrijblijvendheid. Dit is voor het programma transitie landbouw hard nodig. We streven er middels dit jaarplan naar om dat reeds in 2020 te bewerkstelligen, en in het nieuwe convenant continuïteit te borgen.

De kracht van de kopgroep ligt in het ontmoeten, elkaar snel weten te vinden, het delen van kennis en ervaringen, het bundelen van krachten en het met elkaar durven maken van keuzes in richting.

De kopgroep is proactief en adaptief; we anticiperen op nieuwe samenwerkingsvormen, zoals de gebiedssamenwerking Peel (in kader van het Interbestuurlijke Programma (IBP) Vitaal Platteland en Nationale Omgevingsvisie (NOVI) in 2019 is gestart) en stellen ons proactief (= niet reactief, geen slachtofferrol) op bij beleidsontwikkelingen/ initiatieven van Rijk en Provincie.

De kopgroep is zich bewust van en op de hoogte van actuele ontwikkelingen en andere overlegtafels. We doen geen dingen dubbel of acties die beter op lokaal of subregionaal niveau kunnen worden opgepakt.

De kopgroep benut bestaande kennis en expertise, van o.a. omgevingsdienst als GGD en werken samen met onderwijs en kennisinstellingen waar dat van meerwaarde is.

De kopgroep is zich bewust van de samenhang en cruciale verbinding met programma's Energie en Klimaat. Deze is de afgelopen jaren nog onvoldoende opgepakt. **Dit vraagt extra regionale inzet op het verbinden en integreren van opgaven middels integrale gebiedsgerichte aanpak(ken) in het landelijke gebied.** Als kopgroep werken we in de eerste plaats aan ons eigen programma en het verstevigen van de eigen positie. Onze heldere ambitie, koers, expertise,

positie, uitvoeringskracht en ervaringen zetten we in op de samenhang met de andere thema's en het maken van keuzes/ bespreken van dilemma's op regionale schaal.

6. Wat gaan we doen in 2020

De inhoud van het programma 2020 is mede voort uit de resultaten die in 2019 zijn geboekt en de inzichten die zijn opgedaan. De belangrijkste resultaten zijn in de bijlage opgenomen.

1. Strategie/ beleid

Wat blijven we doen:

- (ondersteuning van) strategie en beleidsontwikkeling, met tenminste de volgende trajecten voorzien: planMER mestbewerkingslocaties, warme saneringsregeling varkenshouderij, stikstofproblematiek
- Bieden van een platform voor het goede gesprek (incl. gevoeligheden en stellingname/ meningsvorming) met elkaar en met maatschappelijke partners.
- Zorgen voor verankering van de kopgroep in de eigen organisaties (college, raad, burger)
- Continuering periodieke afstemming provincie en andere regio's (BOTL)
- Investeren in de samenwerking met andere overheden en regio's.
- Aanjagen van concrete projecten en ondersteunen doorontwikkeling van AgroProeftuin de Peel

Wat gaan we extra doen:

- We investeren in professionalisering van onze lobby (provincie, rijk en Europa – Food NL)
- We investeren in de samenwerking met maatschappelijke partners
- we intensiveren de gebiedssamenwerking Peel (van NOB tot Noord en Midden Limburg) in kader van het IBP Vitaal Platteland en NOVI gebied
- We geven uitvoering aan actieprogramma IBP Vitaal Platteland (met rijksfinanciering van ca €1 miljoen) gericht op: versterken omgevingskwaliteit, mestaanpak en bevorderen kennisdeling en interbestuurlijke samenwerking, stimuleren innovaties die bijdragen aan een kringlooplandbouw en acties gericht op opschaling van kansrijke innovaties.
- We borgen de aansluiting bij het Van Gogh National Park en het IBP project 'van brabantse bodem' in het bijzonder.
- We intensiveren de kennisdeling, standpunt en koersbepaling rondom actuele onderwerpen
- We leveren onze bijdrage aan de integratie van opgaven in een regionaal werkprogramma duurzame leefomgeving
- Waarbij we concrete koppelkansen tussen transitie landbouw en klimaat en energie gaan verkennen en uitwerken
- We gaan verkennen hoe we kunnen bijdragen aan het creëren van beleidsruimte voor innovaties die bijdragen aan een toekomstbestendige voedselproductie

2. Uitvoering/ realisatie

De kopgroep wil vooral ook aan de slag! Ook in 2020 is op programmaniveau uitvoeringsbudget en capaciteit nodig om naar behoefte uitvoeringsprojecten op te kunnen pakken, zoals bijvoorbeeld:

- Ontwikkelen visie op buitengebied
- Gebiedsgerichte integrale aanpakken gericht op verbeteren leef en omgevingskwaliteit (inclusief gezondheid)
- Aanjaagproject(en) / koppelkansen op het snijvlak van transitie landbouw en klimaat en/ of energie en/ of natuur
- Monitoring van projecten/ concrete resultaten.

Bovengenoemde projecten worden zoveel mogelijk ondergebracht (en ge(co)financierd) in het interbestuurlijk programma Vitaal Platteland. Benodigde regionale uitvoeringskracht blijft een aandachtspunt.

Uitvoeringsgerede innovatieprojecten brengen we zoveel mogelijk onder bij AgroProeftuin de Peel (zie later).

3. Organisatie en communicatie

Op vlak van organisatie en communicatie wordt de huidige lijn en inzet voortgezet:

- De bestaande overlegstructuren (bestuurlijke en ambtelijke kopgroep, strategische kerngroep) op regionale schaal worden gehandhaafd.
- We leveren onze bijdrage aan de organisatie van het BOTL (overleg met vier regio's en provincie) de gebiedssamenwerking Peel (i.k.v. NOVI, IBP).
- De programma regisseur speelt ook in 2020 een centrale verbindende rol in het midden van alle betrokkenen vanuit Regio Noordoost Brabant en Agrifood Capital. Ook stuurt de programma regisseur op het totale projectenprogramma, mede in relatie tot de beschikbare projectenbudget. Samen met de secretaris van de kopgroep zorgt de regisseur voor de benodigde besluitvorming hierover in de bestuurlijke kopgroep Transitie Landbouw, bewaakt de voortgang en rapporteert hierover. Ook is de programmamanager aanspreekpunt voor de programmamanager en innovatiemanager van AgroProeftuin de Peel
- De programma regisseur wordt ook in 2020 beschikbaar gesteld voor 0,5 fte door waterschap Aa en Maas. De secretaris van de kopgroep wordt beschikbaar gesteld voor 0,1 fte door de gemeente Sint Anthonis.
- Voor het de inhoudelijke begeleiding van de planMER mest wordt 0,1 fte geleverd door gemeente Cuijk.
- Voor de warme saneringsregeling varkenshouderij is in 2019 een ambtelijke begeleidingsgroep gevormd die ook de uitvoering op regionale schaal zal coördineren.
- Net als in 2019 blijft het uitgangspunt dat alle organisaties gericht capaciteit leveren voor het uitvoeren van het programma.

- Net als in 2019 is de insteek om de kosten voor organisatie zo laag mogelijk te houden. Er wordt gericht ingezet op communicatie rondom het programma en lobby agenda. De uren worden zoveel mogelijk vanuit de regionale werkorganisatie geleverd. De proeftuin communicatie wordt bij de proeftuin belegd.
- Voor het in goede banen leiden van/ en verantwoording i.k.v. de middelen IBP Vitaal Platteland wordt extra inzet gepleegd vanuit de werkorganisatie van de regionale samenwerking.

4. AgroProeftuin de Peel

In lijn met de keuzes die in 2019 zijn gemaakt, worden concrete innovatie/ ontwikkel/ uitvoeringsprojecten belegd bij AgroProeftuin de Peel (onder gezamenlijke vlag van AgriFood Capital en de regio Noordoost Brabant). De proeftuin gaat in de hele regio op het concrete uitvoeringsniveau met ondernemers aan de slag om kringlooplandbouw in de praktijk te brengen. De AgroProeftuin richt zich op projectontwikkeling, communicatie, en bieden van innovatiefonds (o.i.d.) voor ondernemers/ bedrijven/ innovators in de hele regio! Vanuit het programma transitie landbouw worden enkele randvoorwaardelijke zaken financieel ondersteund (zie later bij financiën).

Regio Noordoost Brabant en AgroProeftuin de Peel zijn samenwerkingspartners in het uitvoeren van het Interbestuurlijke Programma Vitaal Platteland. Financiële bijdragen vanuit de regio aan concrete projecten vindt zoveel mogelijk vanuit de IBP middelen plaats, aangevuld met een optioneel innovatiefonds o.i.d.

7. Begroting en onderbouwing extra benodigde financiering

Begroting 2020

In tegenstelling tot 2019 is voor 2020 beperkte basis financiering beschikbaar. In onderstaande tabel zijn de beschikbare middelen uitgezet tegen de begrote kosten.

In totaal is er €400.000,- nodig om het werkplan 2020 (incl. de extra ambities) te realiseren.

Deze investering dient bovendien ook als cofinanciering voor de Rijksbijdrage van ca. €1miljoen (i.k.v. het IBP Vitaal Platteland) voor de periode 2020 – 2021.

Budget transitie landbouw	Opmerking	Begrote kosten	Opmerking	Reservering vanuit bestaand budget	Tekort
€ 80.000	Begroting 2020	€75.000,-*	Strategie en beleidsontwikkeling, lobby, IBP	€40.000,-	€35.000,-
€ 30.000	Overheveling positief resultaat 2018**	€75.000,-*	Uitvoering projecten: overkoepelend, op snijvlak klimaat / energie	€30.000,-	€45.000,-
		€ 10.000,-	Communicatie overall	€10.000,-	-
		€ 10.000,-	Organisatie	€10.000,-	-
		€ 230.000,- *	AgroProeftuin – €150.000 wordt gefinancierd door AFC	€20.000,-	€60.000
€ 110.000,-		€400.000,-		€ 110.000,-	€140.000,-

*Bijdragend aan de algemene doelstellingen IBP, zodat middelen als cofinanciering in de verantwoording kunnen worden opgevoerd.

** Onder voorbehoud instemming van Bestuurlijke Regiegroep.

Inmiddels heeft de Bestuurlijke Regiegroep op 19 december via een begrotingswijziging besloten om het overgebleven rekeningresultaat 2018 van € 33.000,- uit de Algemene Reserve over te hevelen aan het programma 'Transitie Landbouw' om deze in te zetten voor het werkplan 2020.

Voorstel voor extra bijdrage van gemeenten en waterschap:

De financiering vanuit het IBP (ca €1 miljoen voor de periode 2020-2021) brengt ook een extra verplichting met zich mee t.a.v. het leveren van cofinanciering vanuit het regionaal programma. Naast de cofinanciering die we in concrete projecten door andere partijen zullen laten inbrengen, is ook een basis cofinanciering noodzakelijk. Deze kunnen we onderbouwen vanuit de in de begroting opgenomen posten 'beleidsontwikkeling', 'uitvoering' en 'randvoorwaardelijke kosten AgroProeftuin de Peel'.

Uit bovenstaande begroting blijkt een tekort van €140.000,- om én onze ambitie 2020 én de cofinanciering van het IBP te verwezenlijken.

Dit tekort bestaat uit: €80.000,- voor programmabrede activiteiten, €60.000,- voor randvoorwaardelijke kosten AgroProeftuin de Peel.

Dit tekort wordt begin 2020 middels een extra financiële bijdrage opgehaald bij de samenwerkende overheden in de volgende vorm:

- Een basis bijdrage van €5.000,- per organisatie voor bestaande, reguliere programmabrede activiteiten (beleid, strategie, programma brede projecten, communicatie, organisatie)
- Een gevraagde extra bijdrage van voor AgroProeftuin de Peel – voor realisatie van innovatieprojecten die bijdragen aan een toekomstbestendige voedselproductie in de hele regio
- Vast te leggen in een uniform college/ raadsvoorstel met organisatiespecifieke oplegnotitie met aandacht voor eigen afwegingen/ accenten/ aandachtspunten en opbrengsten.

Verwachte extra middelen 2020 e.v.

Middels een extra financiële impuls kunnen we de begroting 2020 dekkend krijgen en daarmee tevens de IBP middelen verzilveren.

Echter gaan we er vanuit dat deze impuls ons een aantal jaar vooruit helpt.

De regio zal zich namelijk blijven inzetten op het verkrijgen van aanvullende middelen, zoals bijvoorbeeld:

- Regiodeal
- Strategische partnerschappen (incl. financiële bijdragen) tussen de Proeftuin en andere partijen.
- Gelegenheidscoalities op projectniveau
- Subsidieprogramma's

Indien de regio hierin slaagt, zal dat ook betekenen dat we het ambitieniveau van de samenwerking en de proeftuin kunnen verhogen.

Bijlage 1. Resultaten 2019 (op hoofdlijn)

Strategie / beleid

- Bereikte resultaten: in gang zetten van het PlanMER proces mestbewerkingslocaties Brabant, samenwerking GGD gezondheidsaanpak met Boekel als trekker (geresulteerd in een concrete projectaanpak positieve gezondheid i.r.t. veehouderij dat in 2020 wordt uitgevoerd), doorontwikkeling AgroProeftuin de Peel, versterken samenwerking Zuidoost Brabant en periodieke afstemming met gedeputeerde, inzet gebiedssamenwerking Peel (actieprogramma IBP Vitaal Platteland, en NOVI gebied), voor onderzoek geurbelasting + geurkaart t.b.v. regeling warme sanering varkenshouderij, volgen actualiteit (Biesheuvel, PAS, endotoxine, warme saneringsregeling, enz.)
- Op het vlak van emissievrije stalsystemen zijn beperkt verdere stappen gezet. Dat geldt ook voor Vrijkomende Agrarische Bedrijfsbebouwingen (VAB's) (opgegaan in proces en aanpak van de provincie) en ondersteunende teams (wel over gesproken, maar verder georganiseerd op lokaal niveau met ondersteuning vanuit provincie).
- 1 oktober j.l. is bekend geworden dat er vanuit het ministerie van LNV voor het IBP vitaal platteland voor de periode 2020-2021 7 miljoen euro wordt gereserveerd voor de Zuidoostelijke Zandgronden. In het daartoe opgestelde actieprogramma, is 1,25 miljoen euro voor AgroProeftuin de Peel opgenomen. Voor het project 'van Brabantse bodem' in het Groene Woud, is 4,5 miljoen euro gereserveerd. Vanuit de Regio Noordoost Brabant zijn we medekartrekker voor de zandgronden. We volgen de ontwikkelingen van het project 'van Brabantse bodem'. De definitieve toekenning van de middelen wordt januari 2020 voorzien.

In algemene zin kan worden gesteld dat het programma en de kopgroep volwassener is geworden en dat we ons op dit dossier onderscheiden en voorop lopen t.o.v. andere regio's. We zijn als kopgroep gegroeid in positie, cohesie, elkaar aanspreken en image naar buiten. Dit is afgelopen jaar 'beloond' door meer aandacht vanuit het Rijk voor onze regio en de Peel (NOVI, experimenteergebied kringlooplandbouw), en ons aandeel in het IBP Vitaal Platteland Zandgronden.

Uitvoering/ realisatie

- Het uitvoeringsprogramma van het programma transitie landbouw is in 2019 geïntegreerd met de uitvoering van de AgroProeftuin de Peel. Het programmamanagement dat door de regio beschikbaar is gesteld is vrijwel volledig ingezet op het doorontwikkelen van de proeftuin en de proeflocatie Middenpeelweg. In deze proeftuinaanpak zijn ook de thema's mest, emissievrij (op niveau van innovatieontwikkeling en uitvoering) geïntegreerd.
- In de loop van 2019 is de AgroProeftuin onder de vlag van AgriFood Capital geplaatst met een eigen stuurgroep. In deze stuurgroep zijn 5 gemeenten (Landerd, Uden, Sint-Anthonis, Haaren, Sint-Michielsgestel, Boekel, Mill-St.Hubert) en het waterschap Aa en Maas vertegenwoordigd. Ben Brands, gemeente Landerd, zit als bestuurlijk trekker de stuurgroep voor.

- De uitvoeringkracht van de proeftuin is vergroot door inzet van een innovatiemanager door AgriFood Capital voor 2 dagen in de week.

Organisatie en communicatie

- De kopgroep komt nog steeds periodiek bij elkaar. Het waterschap heeft zich in 2019 bij de 14 actieve gemeenten in de kopgroep aangesloten. De kopgroep heeft per september 2019 een nieuwe voorzitter Wouter Bollen en secretaris Mechie Beurskens (beiden van de gemeente Sint-Anthonis).
- De stuurgroep emissievrij wordt vanaf 2020 geïntegreerd met de stuurgroep van de AgroProeftuin de Peel.
- Er is een strategische kerngroep geïntroduceerd/ samengesteld met daarin de bestuurlijk trekker van het programma (Marnix Bakermans), de voorzitter van de kopgroep (Wouter Bollen), de trekker van de AgroProeftuin (Ben Brands) en de voorzitter van het POHO Duurzame Leefomgeving (Lambert Verheijen). Deze groep borgt de samenhang binnen het programma en van deelname aan diverse overleggen en geeft richting aan de koers van het programma.
- Voor het onderwerp 'warme sanering varkenshouderij' levert de gemeente Uden bestuurlijk trekkerschap in de persoon van Franko van Lankvelt. Er is een ambtelijke begeleidingsgroep opgericht die mogelijk ook de uitvoering van de regeling op regionaal niveau coördineert.
- De omgevingsdienst heeft in 2019 veel meerwaarde geleverd door overzicht en inzicht van trajecten als endotoxine, PAS, warme sanering, commissie Biesheuvel, taskforce VTH.
- Medio 2019 is het initiatief genomen voor een bezoek van Tweede Kamerleden aan onze regio/proeftuin. De gemeente Uden (Franko van Lankvelt) is hier bestuurlijk trekker van. Het bezoek wordt begin 2020 gepland.
- Het bestuurlijk overleg transitie landbouw tussen de vier regio's en de provincie heeft iedere 6 weken plaatsgevonden. De provinciebrede stuurgroep voor de mest aanpak is in dit Bestuurlijk Overleg Transitie Landbouw (BOTL) geïntegreerd. De trekkende bestuurders vanuit de regio sluiten bij dit overleg aan.
- In kader van het IBP zandgronden en het NOVI gebied Peel is een bestuurlijke tafel ingericht met 4 betrokken regio's in Brabant en Limburg, het Waterschap, ministeries BZK en LNV en twee provincies. De samenstelling hiervan is nog in ontwikkeling.
- Doordat de locaties voor vergadering veelal door leden van de kopgroep beschikbaar zijn gesteld, zijn de organisatiekosten erg laag gebleven.
- Communicatie is vooral gericht op de communicatieactiviteiten rondom de AgroProeftuin. Er is nog een nieuwe infographic voor het programma in ontwikkeling.

Financiën en capaciteit

- Bij aanvang van het jaar was er €256.000,- beschikbaar. Deze middelen zijn nagenoeg besteed (zie bijlage). Middelen zijn besteed aan enkele beleidsmatige trajecten, randvoorwaardelijke kosten van de proeftuin (projectmanagement, pachtkosten, communicatie; totaal €145.000,-) en enkele concrete uitvoeringsprojecten.

- Bij aanvang is er uitgegaan van capaciteit die door gemeenten beschikbaar gesteld zou worden. Slechts door een paar deelnemers is de capaciteit daadwerkelijk geleverd: Cuijk (mest), Sint Anthonis (mest en secretariaat kopgroep) en waterschap (regisseur van het programma). Op deze onderdelen zijn mede daardoor goede stappen gezet.
- Alle deelnemers hebben wel hun inzet geleverd in het aanwezig zijn tijdens de vergaderingen, het volgen van de actualiteit en het delen van informatie.
- Actieve kennisdeling rondom specifieke onderwerpen (bijv. ondersteuningsnetwerken, VABs) is, los van de goede inhoudelijke kopgroepvergaderingen, beperkt van de grond gekomen.

B. Werkplan 'Economie' 2020

Inleiding

In het jaarplan 2020 voor het poho Economie geeft de regio Noordoost Brabant aan een sterk vestigingsklimaat te willen als basis voor sterke bedrijvigheid. De regio Noordoost Brabant werkt hieraan door:

- economische groei te faciliteren
- innovatie te stimuleren

Basis op orde:

De regio Noordoost Brabant wil de bestaande bedrijven behouden en aantrekkelijk zijn voor nieuwe. We willen aantrekkelijk zijn door voldoende en kwalitatief goede locaties, i.c. bedrijventerreinen, beschikbaar te hebben. Voor kantoren en detailhandel geldt respectievelijk een vervangingsmarkt en een krimpmarkt, maar waarvoor ook geldt dat we kwalitatief goede locaties willen hebben. Daarnaast willen we als regio ook dienstverlenend zijn via het regionale 1-loket voor ruimtevragers, via het expat center. We blijven de verbinding maken met het arbeidsmarktprogramma op specifieke onderwerpen als arbeidsmigranten, maar ook in brede zin door gezamenlijke bedrijfsbezoeken voor beide poho's en prioritering van gezamenlijke activiteiten.

Innovatiekracht (Investeringsfonds MKB Innovatie):

Evenals in voorgaande jaren stellen provincie en regio via de subsidieregeling Economie & Innovatie middelen beschikbaar voor MKB-ers ter ondersteuning van samenwerking aan innovatieprojecten. Samen met andere partners in het innovatie-ecosysteem blijven we daarnaast actief zoeken naar aanvullende middelen (subsidies, leningen, investeringen en deelnemingen) om MKB-ers ook op langere termijn te kunnen blijven ondersteunen in hun financieringsbehoefte. Daarnaast blijven we in 2020 werken aan het verder uitdragen van MKB Innovatie in de regio via de verschillende podia die de regio heeft. Hierbij gaat het naast podia richting het brede publiek en andere ondernemers nadrukkelijk ook richting politiek en andere stakeholders. Presentaties van mooie projecten kunnen tot meer kennis leiden over MKB Innovatie en de mogelijkheden voor ondersteuning en daarmee het gebruik ervan. Daarmee creëren we een grotere betrokkenheid.

Werkplannen 2020:

Prioritair thema voeding en gezondheid

Het prioritaire thema voeding en gezondheid wordt verder uitgewerkt aan de hand van doelstellingen, doelgroepen, financiën en resultaten. De volgende thema's zijn benoemd:

- Gezond leven
- Waardevol voedsel
- Gezond voedsel
- Veilig voedsel

- Business en innovation

Regio Noordoost Brabant wil koploper van de voedselbeweging zijn door kennis en bewustwording te creëren, door vernieuwing te stimuleren op een duurzame manier met aandacht voor voedselverspilling. Regio Noordoost Brabant kan dit niet alleen doen, daarvoor heeft zijn partners nodig zoals AgriFood Capital, ondernemers en onderwijs. Op 3 pijlers zijn al concrete projecten actief:

- Gezond leven - Voedselvaardig: max. bewustzijn jong en oud, via educatie en activiteiten.
Projecten: Keukenbazen, KEP en veel lokaal ...
- Waardevol voedsel- -Voedselverspilling: verspillingenvrij in 2030, door data science, lokale kringlopen en verwaarding reststromen
Projecten: Challenge, Evaluatie, Inkoop-afc...
- Voedsel 'veilig': eerlijk en dichtbij door korte ketens en innovatie.
Projecten: kwartier maken agrifood LvC, Eiwitcentrum Oss, lokale voedselbossen

Bestuurlijk trekker: Meierijstad

Ambtelijk trekker: Meierijstad

Verbinding arbeidsmarkt-economie

Het poho EZ richt zich ook op de verbinding met het bedrijfsleven op het thema arbeidsmarkt. In 2020 willen we allereerst een nieuwe invulling van de ambtelijk werpgroep die door vertrek van mensen bij organisaties sterk uitgedund is. Het poho EZ wil hier een bestuurlijk trekker met ambtelijke ondersteuners op in zetten om activiteiten te organiseren en dwarsverbanden te leggen. We willen accountmanagers van beide werkvelden met elkaar in contact te laten komen. Daar is in 2019 een start mee gemaakt en krijgt in 2020 een vervolg. Praktisch willen we dat EZ met WSP op bezoek gaat bij een bedrijf in de vorm van een paar pilots. Vooral om te ontdekken op welke wijze de beide werkvelden hun gesprekken voeren met de ondernemer. De regionale denktank van het arbeidsmarktprogramma heeft vertegenwoordigers vanuit het economisch terrein. Zij zullen nadrukkelijker moeten schakelen tussen beide programma's.

De samenwerking tussen economie en arbeidsmarkt krijgt ook vorm door het opzetten van een analyse vraagspecifieke arbeidsmarktbehoefte, waarbij onderzocht wordt in hoeverre het arbeidsmarktpotentieel aansluit bij de vraag van groeisectoren.

Het poho EZ heeft samen met het poho Arbeidsmarkt een traject voor ZZP-ers ondersteund. Dat heeft inmiddels veel enthousiasme opgeleverd bij de doelgroep, gezien de hoge opkomsten bij bijeenkomsten. Voor 2020 delen we de goede voorbeelden uit de regio, die bijvoorbeeld gaan over toegankelijke en informatieve websites van gemeenten voor ZZP-ers. We geven ook voorbeelden van gemeentelijk inkoopbeleid waarbij rekening wordt gehouden met de positie van ZZP-ers. Er zijn verder nog geen specifieke activiteiten benoemd, maar het lijkt zonde om niks met het bereiken van deze groep te doen en hen nog beter op weg te helpen.

Bestuurlijk trekker: Grave, Bernheze en Boxtel

Ambtelijk: CGM,-,-

Leisure Ontwikkel Fonds (LOF)

Regio Noordoost Brabant maakt ieder jaar €100.000,- over aan het Leisure Ontwikkel Fonds. De bestuurlijk trekkers (wethouder EZ Landerd en Heusden) met ambtelijk ondersteuning moet de bekendheid van het LOF vergroten, waarbij we de keuze moeten maken over de rol van de regio. Uiteindelijk willen we meer aanvragen krijgen vanuit onze regio bij het LOF. Daarbij hoort de vraag hoe we dat zo goed mogelijk gaan organiseren. Vandaaruit volgen er acties en activiteiten die de regio moeten enthousiasmeren over het ontwikkelen van projecten die voor subsidie bij het LOF terecht kunnen.

Net voor de zomer is er een regionale samenwerking ontstaan op het gebied van recreatie en toerisme. De samenwerking is gestart door een discussie over het functioneren van de Regio VVV en is niet regio-dekkend. Het Land van Cuijk maakt hier (vooralsnog) geen deel van uit. We gaan onderzoeken of en op welke wijze deze samenwerking gebruikt kan worden om projecten in te dienen bij het LOF. In het eerste kwartaal van 2020 willen we het poho EZ een voorstel kunnen doen voor een goede bestuurlijke en ambtelijke structuur, die bedrijven behulpzaam zijn bij het indienen van projecten bij het LOF.

Bestuurlijk trekker: Landerd en Heusden

Ambtelijk trekker: Landerd, Heusden

Bedrijventerreinen

Planning

In 2019 heeft de regio het principe van vraaggericht ontwikkelen vastgesteld. Uitgangspunten zijn daarin dat we als regio in principe niet meer ontwikkelen voor ruimtevragers zonder eindgebruikers, dat geen grote hoeveelheden direct willen bestemmen, maar fasegewijs doorontwikkelen op basis van concrete interesse.

In 2020 willen we het vraaggericht ontwikkelen verder doorvoeren. Eind 2019 hebben we vastgelegd hoe we het "oude" afsprakenkader bedrijventerreinen in verhouding zien tot de afspraken, die horen bij het vraaggericht ontwikkelen. Daarbij is het algemene idee dat de voormalig groene terreinen ontwikkeld kunnen blijven worden en dat planning van terreinen in principe wordt bepaald door de vraag. Mogelijke extra ruimte moet een verbinding maken met maatschappelijke opgaves zoals de energietransitie of arbeidsmigranten. De regio zal aan de slag moeten met voorstellen over hoe we

de afspraken bij planontwikkeling verankerd willen zien. We moeten aan kunnen geven wat voldoende is om een ontwikkeling te starten.

Afstemming van nieuwe initiatieven hoort ook bij de planningsopgave, net zoals het inzichtelijk krijgen van de hoeveelheid hectares bedrijventerrein dat gereserveerd is en hoe dat meegenomen wordt in de vraag-aanbod-analyse.

Een bestuurlijke kopgroep met een ambtelijke werkgroep bereiden de afspraken voor, zodat de regio een besluit kan nemen over de planning en ontwikkeling van bedrijventerreinen.

Afstemming ruimtevraag

We blijven regionaal afstemmen bij ruimtevragers via het 1-loket. Dat doen we niet alleen meer vanaf 1 ha, maar ook voor kleinere ruimtevragers. Zodoende houden we ook voor die categorie de vinger aan de pols en kunnen we ook actief ruimtevragers wijzen op mogelijke vestigingslocaties. en blijven werken aan een actuele website van ons regionaal aanbod bedrijventerreinen.

Het afstemmen van initiatieven kent verschillende vormen. Kleinere initiatieven kunnen op subregionale schaal beoordeeld worden en voor kennisgeving naar het poho EZ. Grotere initiatieven moeten op regionaal niveau beoordeeld worden in afstemming met de provincie Noord-Brabant.

Bedrijventerreinen en Klimaat en energie

De herstructurering van terreinen op thema's van klimaat en energie krijgen via pilots de nodige aandacht, mede op basis van rapport BCI over de positie van werklocaties in het energienetwerk en op basis van voorstellen in de Regionale Energie Strategie. De RES zal niet voorschrijven hoe de opgave voor bedrijventerreinen eruit zal zien. De RES legt op een hoger (inter-) gemeentelijk niveau de opgave vast en laat aan de gemeenten over hoe dit verder concreet in te vullen. Dat bedrijventerreinen daarbij een rol (kunnen) spelen laat het rapport van BCI duidelijk zien.

Verdozing

Het college van rijksadviseurs heeft een advies geformuleerd over de XL-verdozing van Nederland. De werkgroep bedrijventerreinen zal de adviezen van de rijksadviseurs bestuderen en met voorstellen naar het poho EZ komen.

Bestuurlijk trekker: Boxmeer, 's-Hertogenbosch, Meierijstad, Oss (VZ), Bernheze en Boxtel

Ambtelijk: Boxmeer, 's-Hertogenbosch, Meierijstad, Bernheze, Oss.

Detailhandel

Kennisdeling

In 2019 heeft het poho EZ besloten de leergangen detailhandel te gaan organiseren. Hiervoor is €4.500,- euro toegekend. Er worden in 2020 10 bijeenkomsten georganiseerd. Dat zijn 2 algemene en 4 masterclasses per regio. NOB is in twee subregio's op gedeeld. Alle gemeenten in Noordoost Brabant doen mee via 2 of 3 vertegenwoordigers per gemeente. Dit kunnen beleidsmedewerkers zijn, maar ook projectleiders of programmamanagers. We hopen ook centrummanagers en/of voorzitters van ondernemersverenigingen mee te kunnen nemen in dit traject door een passende en interessante invulling van het programma.

Afstemming initiatieven

Verder blijft de regio de verschillende detailhandelsinitiatieven afstemmen en gebruikt indien wenselijk en/of noodzakelijk de provinciale retailadviescommissie.

Bestuurlijk trekker: Uden (VZ), Meierijstad, 's-Hertogenbosch en Sint-Michielsgestel

Ambtelijk trekker: werkgroep detailhandel ('s-Hertogenbosch, Oss, Uden, Cuijk)

Economie & Innovatie

Het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) is de motor van de regionale economie in Noordoost-Brabant en vorm een belangrijk onderdeel van het innovatie-ecosysteem. Om de economische kracht van de regio te behouden en te versterken is het noodzakelijk om innovatie in het MKB te ondersteunen.

Doel van dit programma

Met behulp van het programma "Innovatie midden- en kleinbedrijf" willen we er zorg voor dragen dat de economische kracht van de regio behouden en versterkt wordt. In 2020 willen we:

- 8 – 10 innovatieprojecten van ondernemers ondersteunen met een bijdrage vanuit de regeling Economie & Innovatie. Aansluiting bij de eerder gekozen prioritaire thema's: a) transitie landbouw, b) voeding & gezondheid en c) klimaat & energie blijven daarbij een voorwaarde voor goedkeuring. Op dit moment voorzien we een subsidieplafond van € 460.000 voor deze regeling.
- De kennis en resultaten die opgedaan zijn in projecten die vanuit de regeling Economie & Innovatie zijn ondersteund verspreiden via de verschillende podia van de Regio (extern) én in de regionale overlegstructuur voor Economische Ontwikkeling (intern);
- De samenwerking met ondersteuningsprogramma's zoals OndernemersLift+ versterken door o.a. het delen van leads, projecten en resultaten als ook deelname van

ondersteuningsprogramma's binnen het adviesorgaan voor aanvragen vanuit de regeling Economie & Innovatie.

- De ambtelijke werkgroep Economie en het poho EZ ontvangen per kwartaal een kort overzicht van de voortgang. Hierbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij het rapportageformat voor de provincie Noord-Brabant dat inzicht geeft in de toekenningen, wijzigingen en vaststellingen.

Door als gemeenten gezamenlijk een innovatieregeling voor MKB-ers uit te voeren ontstaat enerzijds de mogelijkheid om de provincie Noord-Brabant om een bijdrage aan deze regeling te leveren. Anderzijds wordt hiermee voldoende massa gecreëerd om een regeling efficiënt en effectief uit te voeren. Daarnaast zien we dat in veel innovatieprojecten ondernemers uit meerdere gemeenten uit Regio Noordoost Brabant samen werken.

Welke middelen hebben we hiervoor nodig?

In 2020 willen we – conform het vastgestelde “Jaarplan 2020 Regio Noordoost Brabant” – vanuit de regio een bijdrage van € 175.000,- aan het subsidiebudget doen. De provincie Noord-Brabant voegt hier € 285.000,- aan toe. Daarmee komt het subsidieplafond op € 460.000. De kosten voor uitvoering worden door de provincie Noord-Brabant via een uitvoeringsovereenkomst met de regio gedekt.

Aanspreekpunten

Bestuurlijk trekker: gemeente 's-Hertogenbosch

Ambtelijk trekker: Regio Noordoost Brabant

Startersklimaat

Dit onderwerp lijkt interessant te zijn voor het poho EZ in samenwerking met Ondernemerslift+. Het idee is voortgekomen uit een overleg tussen E&I, OL+, AFC en poho EZ. Een gesprek over verbindingen leggen tussen deze 4 actoren en iets betekenen voor ondernemers.

In 2020 lijkt hiervoor ruimte te ontstaan om verder te verkennen.

Bestuurlijk trekker: ntb

Ambtelijk trekker: H. Dormans (OL+), S. Maas (NOB), R. Schutten (AFC), F. Leerdam (NOB)

Bijlage

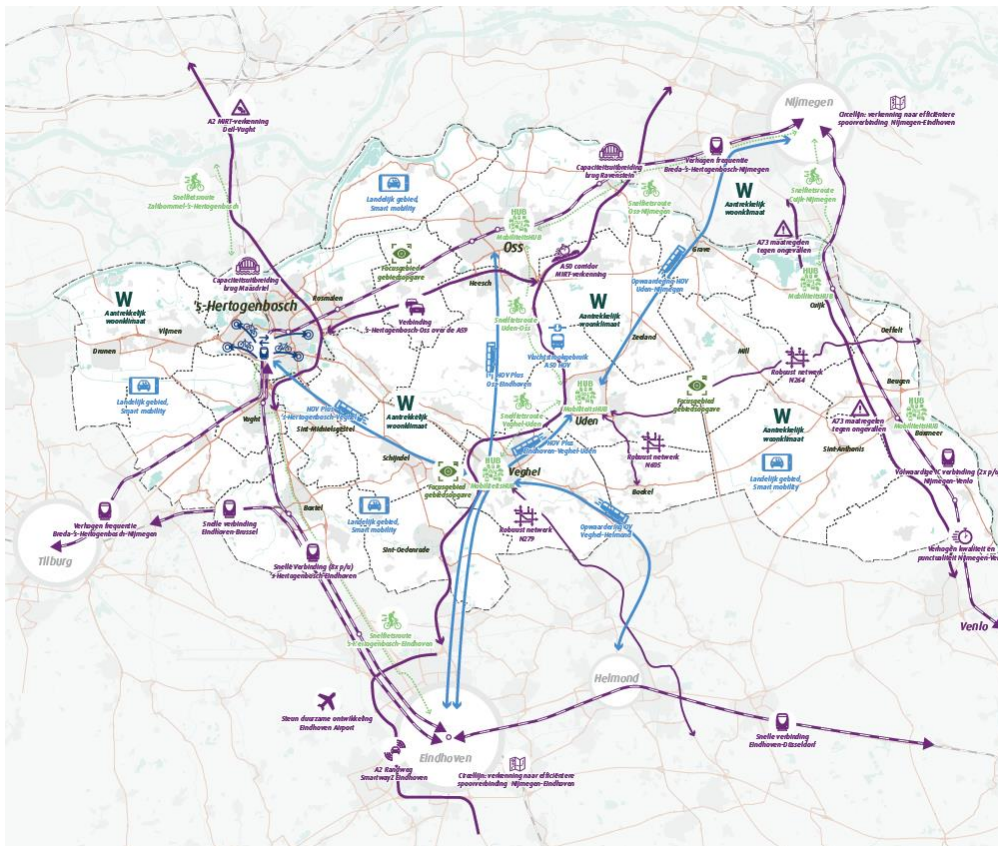
Begroting 2019	
<i>Inkomsten</i>	
economische strategie	75.000
LOF 2019	100.000
E&I	175.000 (waarschijnlijk verdubbeling door provincie)
Internationale samenwerking	25.000
Voeding & Gezondheid	80.000
<i>Uitgaven</i>	
Expat center	25.000
Reshoring tool	20.000
actualisering site	4.000
LOF 2019	100.000
E&I	175.000 (waarschijnlijk verdubbeling door provincie)
Voeding & Gezondheid	80.000 (apart werkplan)
Opstarten leergangen detailhandel	4.500
	<i>Nog vrij te besteden: 21.500 euro. + restant 2018 10.000</i>

Begroting 2020		
<i>Inkomsten</i>		
economische strategie	75.000	
LOF 2020	100.000	
E&I	175.000 (waarschijnlijk verdubbeling door provincie)	
Voeding & Gezondheid	80.000	
<i>Toekomstige Uitgaven</i>		
Economische strategie	Expat center	25.000
	Reshoring tool	-
	actualisering site	4.000
	Nog vrij te besteden 75.000 – 29.000= 46.000	
LOF 2020	100.000	
E&I	175.000 (waarschijnlijk verdubbeling door provincie)	
Voeding & Gezondheid	80.000 (apart werkplan)	

C. Werkplan Ruimte & Mobiliteit

Samen sterker maken wat sterk is! Een sterke en veerkrachtige fysieke leefomgeving.

In 2019 is gestart met het opstellen van een strategische agenda voor Regio Noordoost-Brabant. In de overgang naar deze agenda en een nieuwe governance zal 2020 in het teken staan van uitvoering van wat al in 2019 is afgesproken, zonder nieuw beleid te ontwikkelen. Dit zal zichtbaar zijn in het werkplan. Speerpunten voor 2020 zijn uitvoering blijven geven aan het [uitvoeringsprogramma mobiliteit](#), de uitwerking van de [Omgevingskoers Noordoost-Brabant](#) én de samenwerking als één overheid met rijk, provincie(s) en andere regio's.

Ambitie

Het werkplan 2020 bouwt verder op eerder gemaakte afspraken/doelstellingen. Omdat het realiseren van deze doelstellingen altijd een meerjaren-aanpak vraagt, hebben we voor het werkplan 2020 gekozen om die werkzaamheden uit te voeren die ook in overeenstemming zijn met de opgaven uit de nog vast te stellen Samenwerkingsagenda Regio Noordoost-Brabant en de agenda die we voor de samenwerking met de provincie gaan ontwikkelen. Centraal staat het verduurzamen van de mobiliteit en voorzieningen voor iedereen bereikbaar houden

Kern van de opgaven zijn: kwaliteit van de regio is het mozaïek van kleine en middelgrote steden en grote en kleine dorpen met aantrekkelijke groene tussenruimte. Voor grootstedelijke voorzieningen is de regio aangewezen op de stad 's-Hertogenbosch, maar ook op de steden om ons heen:

Eindhoven, Tilburg en Nijmegen. Goede verbindingen met die centra tellen op naar onder andere drie universiteiten, een vliegveld en een HSL-station. En dat draagt weer bij aan onze agglomeratiekracht. Je hoeft niet alle voorzieningen zelf in huis te hebben; het gaat om nabijheid in plaats van aanwezigheid. Van belang is dus dat de regio goed verbonden blijft met de grootstedelijke gebieden om ons heen om 'leentje buur' te spelen (externe bereikbaarheid). De regio is vanuit alle windrichtingen goed aangesloten op belangrijke transportassen over de weg. Het oplossen van knelpunten op die assen - A2, A50, A59 en A73 - en verbetering van het openbaar vervoerssysteem helpen Noordoost Brabant vooruit. Ze helpen om goed verbonden te blijven met voorzieningen waar de regio zelf niet in kan voorzien. Door als regio samen op te trekken en te zorgen voor goede verbindingen van en naar de regio, komen we samen verder.

Opgaven voor bereikbaarheid in de regio zien we vooral in het mogelijk maken van de verschuiving van autogebruik naar (elektrische) fiets, openbaar vervoer en in gedragsbeïnvloeding. Bijvoorbeeld de uitbouw van het snelfietspadennetwerk en het verzwaren van enkele (H)OV-lijnen. De verstedelijkingsopgave die op Noordoost Brabant afkomt, pakken we regionaal op. Op de schaal van Noordoost Brabant willen we de discussie voeren over de situering van nieuwe woon- en werkgebieden en over corridorontwikkeling: het ontwikkelen van nieuwe woon- en werkgebieden ontwikkelen in de nabijheid van weg- en (H)OV-infrastructuur. Uitgangspunt daarbij is voor ons een goede aansluiting op (H)OV en concentratie van nieuwe verstedelijking waardoor bestaande voorzieningen voldoende draagvlak behouden. Door gebundelde ontwikkeling voorkomen we dat de groene ruimte wordt opgeslokt.

Strategisch doel 2030: we verbinden Noordoost Brabant optimaal met de omliggende regio's. Binnen de regio zorgen we primair voor goede verbindingen voor fiets en (H)OV. We werken aan een verschuiving van het autogebruik naar fiets en (H)OV en we bundelen ruimtelijke ontwikkelingen. Dit past bij de VN-doelen 'innovatie en duurzame infrastructuur'(nr. 9) en 'veilige & duurzame steden' (nr. 11).

Speerpunten 2020:

- Lobby corridoraanpak Eindhoven-Nijmegen (Lobby A50)
- Uitvoering geven aan regionale mobiliteitsagenda
- Uitvoering geven aan regionale omgevingskoers
- Doorontwikkeling samenwerking met rijk, provincie(s) en andere regio's (Omgevingsagenda Zuid NL en regionale omgevingsoverleggen)

Acties

N.B.: Veelal lopen de acties voor deze thema's langer dan een jaar

1. Uitvoering geven aan het uitvoeringsprogramma mobiliteit en de prioriteiten daarin: verduurzamen van mobiliteit, fiets, spoor en (H)OV, CS 's-Hertogenbosch als regionale mobiliteitshub, bereikbaarheid Meierijstad (irt Lobby A50) en voorzieningen voor iedereen bereikbaar houden.
2. Verbinding met prioritaire thema's en werkgroepen transitie landbouw (locaties en omgeving), voeding en gezondheid (duurzame mobiliteit) en klimaat en energie (duurzame mobiliteit en locaties en omgeving)
3. Lobby voor fietsbrug Oeffelt-Gennep.
4. Lobby voor A50 / knooppunt Paalgraven.

5. Onderzoek en realisatie van diverse snelfietsroutes op strategische verbindingen.
6. Participeren in programma om Brabant Slim Bereikbaar te houden tijdens grootschalige werkzaamheden in de periode 2020-2030.
7. De manier waarop we als regio het verschil maken: versterken en uitbouwen van de goede samenwerking met Rijk, Provincie en de buurregio's om de belangrijkste mobiliteitsknelpunten in Brabant op te lossen en daarbij te werken vanuit de 'één-overheid gedachte'. Daarom als regio participeren in het uitwerken van de Nationale- en Brabantse Omgevingsvisie naar een Omgevingsagenda Zuid-Nederland. Met de provincie Noord Brabant afspraken maken over bijdragen aan infrastructurele projecten en daarnaast vooral agenderen en het benoemen van bereikbaarheidsvraagstukken en mobiliteitsoplossingen, die op de schaal van de (deel)regio spelen en daar samen met provincie en Rijk in op te trekken. Als regio participeren in het uitwerken van de Nationale- en Brabantse Omgevingsvisie in een Omgevingsagenda Zuid-Nederland. In de nieuwe Omgevingswet zijn regionale omgevingsoverleggen benoemd voor de interbestuurlijke afstemming. Deze zullen onderdeel worden van de Regiodagen/Regionale Ontwikkeldagen.
8. Nadrukkelijker de afstemming en samenwerking zoeken op het gebied van (regionale) voorzieningen, bedrijventerreinen, woningbouw, detailhandel en investeringen in publieke voorzieningen.
9. Blijven afstemmen over werklocaties en detailhandelslocaties en daarbij nadrukkelijk rekening houden met het aanbod en met de beschikbaarheid van arbeidskrachten.

Daarnaast zijn acties rondom de transformatieopgaven te verwachten. Deze acties zijn nog in voorbereiding en komen op de overlegtafel ter bespreking terug.

Naast de strategische en tactische acties werken gemeenten, provincie, Rijkswaterstaat, politie en maatschappelijke organisaties sinds 1998 ook op operationeel niveau samen binnen het thema verkeer en vervoer. Om de basis op orde te houden is binnen deze operationele samenwerking een uitvoeringsprogramma afgesproken inclusief financiering van Regionale Uitvoeringsprogramma's. In 2020 zal de provinciale cofinancieringssysteem voor 2021 gaan veranderen. Dit wordt momenteel ambtelijk met de regio's uitgewerkt en komt regelmatig ter bespreking terug in het POHO. Het uitvoeringsbudget geeft de Mobiliteitsagenda uitvoeringskracht. Door langdurige samenwerking is veel op Brabantse schaal gerealiseerd dat van meerwaarde is voor de mobiliteitsaanpak, zoals de samenwerking binnen:

- Het Brabants Verkeersveiligheidsprogramma 'NUL verkeersdoden' (mensgericht en infrastructureel), de regio participeert in de klankbordgroep en Stuurgroep
- Databeheer, de regio participeert in het Kernteam
- Programma 'Fiets in de Versnelling'
- Programma Spoor, HOV en Knooppunten (SHK)/Toekomst OV2040
- Regionaal Verkeerskundig Team
- Strategisch en Tactisch Ontwikkelteam openbaar vervoer

Coördinatoren en gemeenten participeren in deze gezamenlijke uitvoeringsagenda met tijd en geld.

Capaciteit

Er zijn drie regionale ambtelijke trekkers. Rian Snijder is de secretaris van het POHO Ruimte en Mobiliteit. Samen met Linda IJsseldijk en Juliette Baar en twee collega's van de provincie vormen zij het ambtelijk agendateam. Linda IJsseldijk is verantwoordelijk voor het thema ruimte en organiseert

de werkgroep strategie. Rian Snijder en Juliette Baar zijn verantwoordelijk voor mobiliteit. Het agendateam organiseert samen het POHO en de regionale ontwikkeldag.

Er is voldoende capaciteit door de inzet van gemeenten, provincie en waterschap. De capaciteit is geen onderdeel van de begroting van AgriFood Capital. De beschikbare uren op jaarbasis zijn:

Linda IJsseldijk	: 540 uren (detacheringsbasis gemeente Uden)
Rian Snijder	: 850 uren
Juliette Baar	: 800 uren

Voor het spoor samenwerken als één overheid, participeert Rian Snijder in vele voorbereidingsoverleggen, zoals Omgevingsagenda Zuid-Nederland. Uit het werkbudget van ruimte en mobiliteit is het mogelijk een aantal extra uren in te kopen. De voorzitter is gemandateerd om inzet van het werkbudget goed te keuren.

Rian Snijder en Juliette Baar werken namens en vanuit de betrokken gemeenten en provincie op basis van een GGA-samenwerkingsovereenkomst (gebiedsgerichte samenwerking verkeer en vervoer). Gemeenten leveren ambtelijke capaciteit voor de werkgroep strategie, het ambtelijk overleg verkeer en vervoer en verschillende werkgroepen, zoals verkeersveiligheid, wonen en werken.

Financiën

Voor (onderzoeks)projecten begroot Regio Noordoost-Brabant jaarlijks cofinanciering ad € 25.000. In 2019 en 2020 wordt flink geïnvesteerd in de samenwerking als één overheid voor de Omgevingsagenda Zuid NL, NOVI-uitwerking Oost-Brabant en een agenda met de provincie.

In 2019 is/wordt het volgende gerealiseerd uit het werkbudget:

Activiteit	Kosten
Ontwikkeling Kaartbeeld regionale mobiliteitsagenda	€ 2.800
Procesondersteuning Omgevingsagenda Zuid NL, deelname regio aan kernteam	€ 5.000
Opstellen Narratief verhaal De Peel en uitwerking NOVI-gebied Oost-Brabant. Advies gebiedsgerichte aanpak De Peel *	€ 17.200
Subtotaal	€ 25.000
Restant 2019*	

** Zuidoost-Brabant stelt zich garant voor de gebiedsgerichte uitwerking, NOB voor opdracht narratief De Peel. Gemeenten en regio's uit Noord en Midden-Limburg participeren in proces. De uiteindelijke verdeelsleutel is nog niet bekend. Bij positief eindresultaat voorstel om budget over te hevelen naar 2020 voor NOVI-uitwerking en procesondersteuning, Omgevingsagenda Zuid NL en uitvoeringsagenda met provincie.*

Voor 2020 zijn de volgende acties voorzien:

Activiteit	beschrijving	Kosten Regio
Omgevingsagenda Zuid NL	Omgevingsagenda Zuid NL, procesfinanciering Totale kosten: € 200.000 (Rijk, provincies NB en L, regio's)	€ 10.000
Nationaal Fietscongres 2020	Nationaal Fietscongres 17-18 juni 2020, mee organiseren van NFC met een aanvullend programma in de regio met fietsstimuleringsactiviteiten Totale kosten: € 60.000	€ 6.000
Subtotaal		€ 16.000
Restant 2020*		€ 9.000

Voor de uitvoering van regionale studies en regionale en lokale projecten op het gebied van mobiliteit en verkeersveiligheid – zowel infrastructureel als mensgericht – is vanuit de provincie ieder jaar cofinanciering beschikbaar. Hiervoor stelt AgriFood Capital/GGA ieder jaar een regionaal uitvoeringsprogramma op. Voor 2020 is 6,2 mln. beschikbaar voor de regio Noordoost-Brabant. Juliette Baar en Rian Snijder coördineren het subsidieproces, dat ieder jaar loopt van 1 september tot 15 januari. Vanaf 2021 wijzigt de systematiek.

Planning van de acties (nog verder invullen in overleg met agendateam+ andere secretarissen)

Datum	Actie	Opmerking
11 juni Regiodag 8.30 - 17.00 uur	Regionale Ontwikkeldag	Afspraken over Ruimte en Mobiliteit
10 december Regiodag 8.30 - 17.00 uur	Regionale Ontwikkeldag	Afspraken over Ruimte en Mobiliteit

Opgaven mobiliteit								
1. Samenwerken aan een vitale en groene omgeving (energietransitie, klimaatadaptatie, groene leefomgeving) en koppelen van kansen								
2. Nabijheid i.p.v. aanwezigheid: Bewegen naar een goed verbonden & ontsloten netwerk dorpen en steden (fysieke en digitale connectiviteit)								
3. Mogelijk maken van slimme en gezonde voedselproductie (innovatie en werkgelegenheid): ketenkracht.								
4. Zorgen voor behoud en terugkeer van talent								
5 Koester en faciliteer de blijvers: bouwen aan een aantrekkelijk blijfklimaat								
6. Profileren van de regio								
Opgave Verduurzamen van de mobiliteit en voorzieningen voor iedereen bereikbaar houden								
Richting: Het creëren van uitstekende fysieke verbindingen in de regio en van en naar de regio								
Eerste stap: uitvoeren van de regionale Mobiliteitsagenda in adaptief proces								
Voor mobiliteit is de regionale uitvoeringsagenda al vastgesteld: http://overmorgen.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=b1f13e0f634a4b59aaa3bc2e44618a3a								
Uitwerking 2020								
	Schaal	Rol regio	bestuurlijk trekker	Fase	activiteit(en) 2020	benodigde capaciteit en middelen regio	tussendoel 2024	gewenst resultaat 2028 of daarna
verduurzamen van mobiliteit: inzet op fiets als vliegwiel voor duurzaamheidsdenken partners, realisatie van snelfietsroutes	rijk-provincie-regio's-gemeenten	proces coördineren en faciliteren van agendering, onderzoek tot investeringsafspraken. Gemeenten organiseren zelf uitvoering. Onderzoeken van passende alternatieven.	Toine van de Ven, Vught	verschillend per snelfietsroute, zie voortgang 2 jaarsplan	Realisatie Cuijk-Nijmegen, Uden-Nistelrode, Uden-Veghel, Investeringsafpraak Eindhoven-'s-Hertogenbosch, onderzoek Tilburg 's-Hertogenbosch. Werkgeversaanpak georganiseerd. Onderzoek naar andere mobiliteitsvormen.	geborgd in coördinatieproces mobiliteit	Realisatie EHV-DB en Tilb-DB, inclusief werkgeversaanpak	Toename van vervoer
Nationaal Fietscongres 18 juni 2020 's-Hertogenbosch	provincie-regio-gemeente 's-Hertogenbosch	organiseren en meefinancieren	Ufuk Kâhya, 's-Hertogenbosch	organiseren samen met landelijke organisatie	Nationaal Fietscongres op 18 juni 2020 als vliegwiel van prioriteit fiets, thema vitaliteit	geborgd in coördinatieproces mobiliteit. 6000 cofinanciering vanuit regionaal werkbudget. Gemeenten leveren input en ideeën	nvt	nvt
Fietsinfra op orde	provincie-regio-gemeenten DB en Vught	Ondersteuning proces, verbinden	Ufuk Kâhya, 's-Hertogenbosch en Toine van de Ven, Vught	realisatie	Fietsverbinding Vught-'s-Hertogenbosch CS als onderdeel van toekomstige snelfietsroute en als maatregel van N65 en PHS	geborgd in coördinatieproces mobiliteit	afronding in 2020	afronding in 2020
s-Hertogenbosch als regionale mobiliteitshub en toegang tot nationale netwerk	rijk-provincie-regio-gemeenten	proces coördineren en faciliteren van agendering, onderzoek tot investeringsafspraken. Regionaal discussie organiseren over aanhaking op hub, Gemeenten	Ufuk Kâhya, 's-Hertogenbosch	Verkenning/onderzoek	KT maatregelen om ergste knelpunten op te lossen	geborgd in coördinatieproces mobiliteit, ook onderdeel van programma OV2040	Studie globale scenario's en zicht op maatregelen en benodigde	Station moet voor 2028 aangepast zijn
Bedrijventerreinen Meierijstad goed bereikbaar	rijk-provincie-regio's gemeenten	proces coördineren en faciliteren van agendering, onderzoek tot investeringsafspraken. Agenderen en netwerken. Gemeenten organiseren zelf uitvoering	Franko van Lankvelt (Uden) en Harry van Rooijen (Meierijstad)	Agendering/lobby	Uitwerking van provinciaal bestuursakkoord (gezamenlijke agenda) Inzet op corridor Nijmegen-Eindhoven Bestuurlijk afspraak is gemaakt tot en met 2020: opstellen propositie (2019), breed uitdragen boodschap propositie in eigen organisaties, organiseren werkbezoek 2e kamer (2019), agenderen SBO MIRT (21 november 2019), behandeling in BO MIRT 2020	geborgd in coördinatieproces mobiliteit, programmamanager is lid van kernteam.	Afgeronde MIRT verkenning op hele corridor, onderdeel van Regeerakkoord. Uitvoering korte termijn en middellange termijn maatregelen	Zicht op financiering na 2030 (tot 2030 geen financiën op begroting voor nieuwe MIRT-projecten)

D. Werkplan 'Klimaatadaptatie' 2020 met een doorkijk naar 2021+

Aanpassen aan een veranderend klimaat in de Regio Noordoost Brabant

Omgaan met, ofwel ons aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering wordt in het vakjargon 'klimaatadaptatie' genoemd. In de praktijk komt het simpelweg neer op omgaan met de steeds vaker voorkomende weersextremen - te nat, te droog, te heet - die ons door de klimaatverandering te wachten staan. Dat raakt alle gebieden in onze samenleving en onze regio: het waterbeheer, de gezondheidssector, de landbouw, de natuurbescherming en de inrichting van ons landschap, steden en dorpen. Het raakt ons als overheden, ondernemers en burgers.

De jaren 2016 en 2017 waren wereldwijd de warmste jaren ooit gemeten. Extreme weersomstandigheden veroorzaakt door klimaatverandering zijn bijna dagelijks nieuws. Ook in Noordoost-Brabant worden de gevolgen van klimaatverandering steeds meer zichtbaar. Zo werden in meerdere gemeenten in de regio als gevolg van extreme regenval in 2017 woningen tijdelijk onbewoonbaar.

Minder direct zichtbaar, maar even ingrijpend, zijn de gevolgen van de klimaatverandering voor de waterstanden van de Maas, de Aa en de Dommel, maar ook voor de natuur op bijvoorbeeld de Maashorst. Op de hoge en droge gronden dreigt een tekort aan water voor landbouw. En in bebouwde gebieden, zoals 's-Hertogenbosch en Meierijstad, neemt de temperatuur steeds verder toe en wordt verwacht dat hittestress nadelige economische gevolgen gaat hebben.

De effecten van klimaatverandering kunnen we niet allemaal voorkomen. Wel kunnen we maatregelen treffen om de negatieve gevolgen van de veranderende omstandigheden zoveel mogelijk te beperken. We willen dus naar een klimaatbestendige regio Noordoost Brabant in 2030.

Reeds in 2016 hebben we een regionale Klimaatstresstest uitgevoerd en in 2017 hebben we met de overheden in Noordoost Brabant - de gemeenten, waterschappen en provincie - een prioritaire bestuurlijke versnellingsafspraken gemaakt om tot kennisuitwisseling, onderzoek en uiteindelijk actie over te gaan. De Klimaatstresstest en de bestuurlijke versnellingsafspraken vindt u in [Bijlages 1 en 2](#).

Dit document heeft een vierledige functie. **Deel A** geeft het een overzicht over de verschillende lagen ofwel schaalniveaus waar we in de Regio Noordoost Brabant werken aan de aanpassing aan een veranderend klimaat - van lokaal over regionaal tot provinciale schaal. In de praktijk zien we veel betrokken burgers, experts en bestuurders worstelen met de vraag wat doen we lokaal, regionaal dan wel op provinciaal niveau. Hier proberen we duidelijkheid in te scheppen. In **Deel B** worden de contouren geschetst van een werkprogramma Klimaatadaptatie voor de Regio Noordoost Brabant met een vijftal concrete, regionale projecten die in 2019 en 2020 worden uitgevoerd. Beknopt worden daarbij de bijbehorende programmaorganisatie, werkpakketten en planning beschreven. In **Deel C** worden specifieke initiatieven en klimaatadaptatieprojecten in sectoren zoals water, natuur en landbouw benoemd en toekomstperspectieven voor een Klimaatbestendige Regio 2030 beschreven. In **Deel D** worden de bijbehorende financiële bestedingen van de regio geschetst.

Dit document schetst hoe we het aanpakken om ons in Noordoost Brabant aan een veranderend klimaat aan te passen. Een aanpak die regelmatig aangepast en geactualiseerd zal worden, ook met

blik op de Strategische Agenda 2021+, die komend jaar voor de Regio Noordoost Brabant wordt vastgesteld.

Deel A: Werken aan klimaataanpassing in Noordoost Brabant

Maatregelen, projecten en initiatieven om ons aan te passen aan een veranderend klimaat worden op verschillende bestuurslagen en samenwerkingsverbanden opgepakt. Hieronder wordt kort beschreven - van lokaal tot landelijk - welke schaalniveaus dit zijn medio 2019 en welk belang zij hebben voor klimaatadaptatie in de regio Noordoost Brabant.

1. Lokaal werken aan klimaatadaptatie - gemeenten en waterschappen

De uitvoering van concrete maatregelen, bijvoorbeeld het aanpassen en afkoppelen van de riolering tegen wateroverlast of planten van bomen tegen hittestress, vindt uiteindelijk op lokaal niveau plaats en vraagt om middelen en investeringen door gemeenten of waterschappen als het gaat om openbare terreinen in stedelijk en landelijk gebied. Hier zijn de 16 gemeenten en 2 waterschappen in de Regio Noordoost Brabant aan zet.

In 2018 is een benchmark tussen de gemeenten uitgevoerd ([Bijlage A-1 Benchmark 2018](#)) die laat zien dat er deels nog grote verschillen zijn ambities, menskracht en middelen die lokaal voor klimaatadaptatie ter beschikking worden gesteld. In 2019 worden per gemeente, maar soms ook in samenwerking tussen meerdere gemeenten, de zogenaamde stresstesten en risicodialogen in gang gezet om de knelpunten in kaart te brengen en deze met inwoners en andere partijen, denk bijvoorbeeld aan de GGD's te bespreken. In de komende jaren wordt klimaataanpassing tevens een beleids- en ontwerpogave als integraal onderdeel van de gemeentelijke omgevingsvisies en -plannen. De waterschappen ondersteunen actief, met menskracht en middelen, lokale en regionale klimaatadaptatieprojecten (<https://www.aaenmaas.nl/pagina/themas/zo-werken-we-samen.html>) en hebben begin 2019 de regionale klimaatopgave betreffende wateroverlast verder in kaart gebracht (NBW toetsing).

2. De werkeenheden / werkregio's Land van Cuijk, As50+ en Meierij

In de Regio Noordoost Brabant zijn de watersamenwerkingen Land van Cuijk, As50+ en Meierij van oudsher samenwerkingsverbanden tussen een aantal gemeenten en de waterschappen gericht op gezamenlijke taken in de afvalwaterketen en riolering. Het Land van Cuijk heeft sinds 2016 het takenpakket reeds sterk verbreed richting klimaataanpassing en voert naast de watersamenwerking ook het project Klimaatbestendig Land van Cuijk 2030 uit, waarvan inmiddels de komende jaren het 3^e Uitvoeringsprogramma Klimaatbestendig Land van Cuijk gerealiseerd wordt ([Bijlage A-2](#)). De samenwerkingsverbanden As50+ en Meierij zijn sinds 2018 tevens aangemerkt als DPRA-werkregio's ([Overzicht Werkregio's](#)) en bezig met de vertaalslag naar wat klimaatadaptatie voor hun betekent in termen van doelstellingen, expertise en middelen.

3. Gebiedssamenwerkingen - Mozaïek Dommelvallei, Groene Woud of Raamvallei

In Noordoost Brabant zijn verschillende samenwerkingsverbanden, die zich op integrale gebiedsontwikkelingen richten, en vaak aanpassing aan een veranderend klimaat in hun investeringsprogramma's of uitvoeringsprogramma's hebben opgenomen (Bijlage – overzicht gebiedsopgaven), voorbeelden zijn [Dommelmozaïek](#) (Bijlage A-3), Het Groene Woud ([Groene Woud](#)) of de Raamvallei ([Gebiedsplan](#)).

4. Samen werken in de regio Noordoost Brabant aan klimaatadaptatie

Het wiel niet opnieuw uitvinden en krachten bundelen zijn de belangrijkste drijfveren achter de regionale samenwerking in Noordoost Brabant, zoals verwoord en samengevat in de prioritaire versnellingsafspraken NOB van 2017 (Bijlage A-4). Klimaatadaptatie is een van de prioritaire thema's van de regio en wordt regelmatig in de ambtelijke en bestuurlijke overleggen en portefeuillehouderoverleggen besproken. In **Deel B** wordt verder ingegaan op het werkprogramma voor 2019-2020 en het vijftal regionale klimaatadaptatieprojecten die we, gefinancierd door de werkeenheden As50+, Meierij en Land van Cuijk en de provincie, gaan uitvoeren.

5. Provinciale kaders en instrumenten

De provincie Noord Brabant heeft klimaatverandering en klimaataanpassing in de provinciale omgevingsvisie verankerd (Bijlage A-5 [Brabantse Omgevingsvisie](#)) en tevens een afzonderlijk kennisportaal voor Brabant ingericht (www.klimaatadaptatiebrabant.nl). Via verschillende financieringsinstrumenten en subsidieregelingen ondersteunt de provincie daarbij actief de uitvoering van de regionale klimaatprojecten en de stresstesten, risicodialogen en klimaataanpassingsprojecten op lokaal niveau.

6. Klimaatadaptatie in Zuid-Nederland (Brabant en Limburg)

In 2017 heeft Zuid-Nederland, onder gezamenlijke regie van het RBOM/DHZ/DPRA een uitnodiging aan zowel het Ministerie van Infrastructuur en Milieu als de eigen regiopartners opgesteld. Deze 'Uitnodiging Zuid-Nederland: versneld aan de slag met klimaatadaptatie' vormde een uitvoeringsagenda, die in 2018 is geconcretiseerd in een Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie Zuid-NL 1.0 (Bijlage A-6 [Uitvoeringsprogramma 1.0](#)) en in 2019 naar verwachting wordt geactualiseerd. Voor de Regio Noordoost Brabant is samenwerking in Zuid-NL interessant met blik op de ruimtelijke afstemming van maatregelen en het gezamenlijk optrekken richting het Rijk.

7. Landelijke kaders en instrumenten

Belangrijk voor de Regio Noordoost Brabant zijn zowel kaderstellende regelingen vanuit de landelijke klimaatakkoorden en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie ([DPRA - NAS](#)) waarbij de lijn van stresstesten, risicodialogen, adaptatiestrategieën en uitvoeringsprogramma gevolgd wordt, waarbij

uitvoering in de regio is neergelegd. Daarnaast worden financieringsinstrumenten vanuit de verschillende ministeries beschikbaar gesteld, waarbij onder andere van de recente subsidieregeling vanuit MinlenW gebruik is gemaakt ([Stimuleringsinstrumenten DPRA procesondersteuning](#)). Tot slot, wordt in onze regio de bescherming tegen overstromingen vanuit de Maas opgepakt via het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma, in nauwe samenwerking tussen Waterschap Aa en Maas en Rijkswaterstaat.

Deel B: Werkprogramma Regio Noordoost Brabant

1. Inleiding

In de Bestuurlijke Versnellingsafspraken uit 2017 hebben we vastgesteld dat samenwerken op regionale schaal voordelen biedt voor meer samenhang tussen lokale projecten, efficiënt georganiseerde ondersteuning bij de uitvoering van projecten, de uitbreiding van de middelen en capaciteit en een sterker netwerk en kruisbestuiving van de overheden en gebiedspartners binnen regio Noordoost Brabant - dat is de kracht van zowel de werkeenheden en als de Regio Noordoost Brabant. Er zijn uitstekende voorbeelden te vinden bij gemeenten in de regio, die reeds actief met klimaatadaptatie aan de slag zijn. Daarvan kunnen andere partners leren en hoeft het wiel niet opnieuw worden uitgevonden.

De bestuurlijke versnellingsafspraken is voor de komende jaren de inhoudelijke en bestuurlijke leidraad voor initiatieven en projecten rondom klimaatadaptatie. In de bestuurlijke overleggen van de Kopgroep Klimaat, Energie en natuur en het portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving wordt regelmatig teruggekoppeld over voortgang en de noodzaak van eventuele bijsturing. Het werkprogramma voor Energie en Klimaat is tevens beknopt beschreven en vastgesteld ([Bijlage B-1 Werkprogramma NOB](#)).

Samenwerking in de Regio Noordoost Brabant op het gebied van klimaataanpassing kent daarbij een tweeledige invulling:

- Enerzijds de netwerkfunctie van regio, die ingevuld wordt door intensieve kennisuitwisseling in inhoudelijke kernteamoverleggen, de bestuurlijke afstemming in de Kopgroep Klimaat en Energie en het POHO Duurzame Leefomgeving en in het bijzonder in regiobrede kennisbijeenkomsten ([Bijlage B-2 Verslag Kennisbijeenkomst Klimaatadaptatie NOB – 2018](#)).
- Anderzijds het gezamenlijk tot stand brengen en uitvoeren van een vijftal regionale klimaatadaptatieprojecten. Deze projecten zijn uit een breed overzicht / longlist van lokale en regionale projecten uitgekozen om prioritair opgepakt te worden ([Bijlage B-3 Overzicht projecten Uitvoeringsprogramma 2017](#)).

2. Overzicht en Financiering regionale klimaatadaptatieprojecten NOB 2018 - 2020

In de periode 2018-2020 gaan we een vijftal regionale klimaatadaptatieprojecten in gang zetten en uitvoeren met een omvang van in totaal ruim 875.000 euro. In onderstaande tabel vindt u een overzicht van deze vijf projecten, op de volgende bladzijdes worden de projectvoorstellen beknopt omschreven. De projecten 1 t/m 3 worden daarbij voor 50% gefinancierd door de watersamenwerkingen As50+, Meierij en Land van Cuijk en voor 50% door de provincie Noord-Brabant (Toekenning 19-12-2017 Propositie Noordoost Brabant).

	Project	Looptijd en status	Projectleider/Duo	Bestuurlijke trekker	Omvang in €
1	Verdieping Klimaatstresstesten	2018-2020	Harold Soffner / Wijnand Turkensteen	Toine van de Ven (wethouder Vught)	250.000 + 30.000*
2	Robuuste beeklandschappen	2018-2020	Twan Tiebosch en Ruud Koch	Jos van den Boogaart (wethouder Mill en Sint-Hubert)	112.000 +30.000*
3	Klimaatbewustzijn	Ingediend 2018-2020	Nicolette Peters en Martine Beuken-Greben	Mike van der Geld (wethouder Den Bosch)	130.000 + 80.000*
4	Klimaatadaptatieve bedrijventerreinen**	Projectvoorstel 2020-2021	Tobias Renner, Fridthjof Leerdam, Eric Hendrickx	Harry van Rooijen (wethouder Meierijstad)	185.000
5	Bodem voor Klimaat	Projectvoorstel 2020-2021	Annelies Balkema en Anne Wim Vonk	Peter Ketelaars (DB Waterschap Aa en Maas)	15.000***
				Totaal	832.000

* Aanvullende co-financiering vanuit landelijke subsidieregeling MinlenW - toekenning 26 april 2019

** In samenwerking met de regio Zuidoost Brabant en provincie Noord-Brabant.

*** Vanuit regiogelden Klimaatadaptatie en Transitie Landbouw

De Regio Noordoost Brabant is daarbij zelf geen projectpartner in bovenstaande projecten maar vervult, in opdracht van de projectpartners, een coördinerende en ontzorgende rol in het aanvragen van subsidies en financieel beheer van deze regionale projecten en draagt tevens zorg voor het overkoepelende programmamanagement. In het jaarplan 2019 van de Regio Noordoost Brabant zijn 80.000 euro aan eigen middelen gereserveerd voor het overkoepelend programmamanagement en als 'seed money' om voor relevante onderwerpen projectvoorstellen en subsidieaanvragen uit te laten werken waar nodig, zie ook **Deel D**.

Waar mogelijk, wordt in 2019 en 2020 gebruik gemaakt van vigerende provinciale subsidieregelingen om versterkt regionale onderwerpen op het gebied van klimaatadaptatie op te pakken en de NOB-partners (gemeenten en waterschappen) tevens attent te maken op subsidiemogelijkheden voor onder andere klimaatstresstesten, -dialogen en -uitvoeringsprojecten. Op landelijk niveau wordt actief verkend welke co-financieringsmogelijkheden ter beschikking staan, ook met blik op de middelen die naar verwachting vanaf 2021 vanuit het Deltafonds voor lokale en regionale

klimaatadaptatiemaatregelen ter beschikking worden gesteld. De Regio Noordoost Brabant werkt daarbij nauw samen met de andere partners en werkregio's in Zuid-Nederland (gezamenlijk bod).

Waar zinvol haakt de regio tevens aan bij Europese projecten (INTERREG, LIFE), vooralsnog echter niet in een initiërende of trekkende rol.

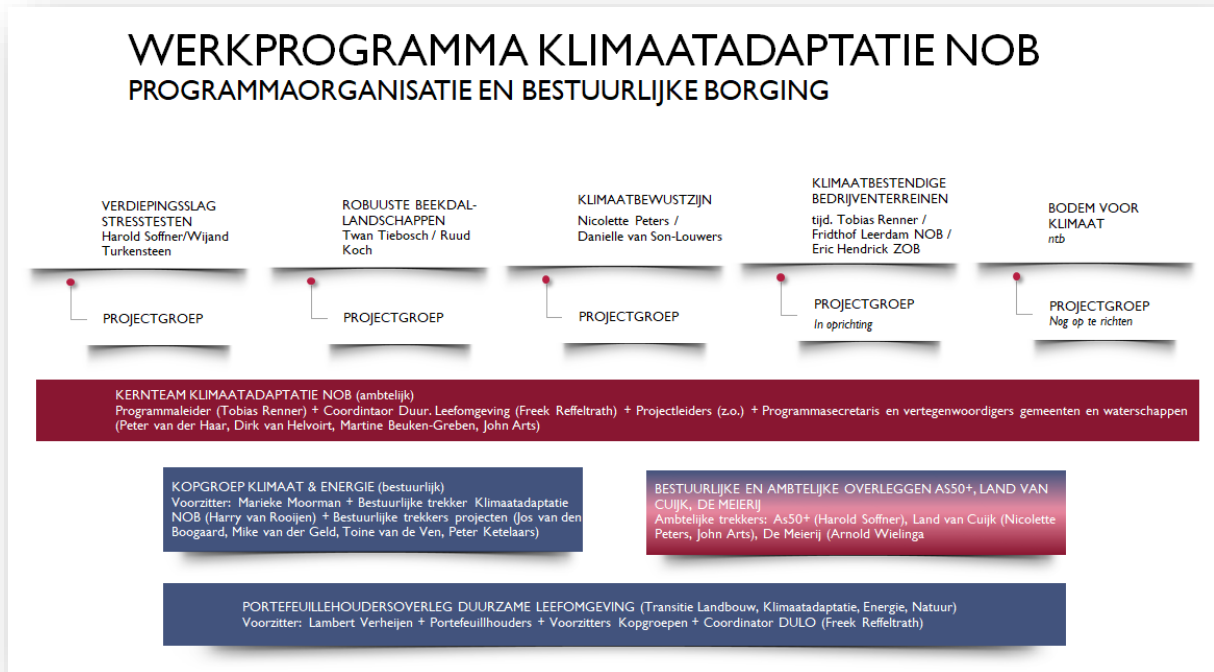
2. Programmaorganisatie

De programmaorganisatie NOB is eenvoudig van opzet met als belangrijkste organisatorische kenmerken:

- Duo-projectleiders en bestuurlijke trekkers voor de regionale deelprojecten met verantwoordelijkheid voor detailplanning en uitvoering (overzicht [tabel vorige pagina](#))
- Compact kernteam voor de dagelijkse aansturing van het programma met de deelprojectleiders, programmaleider, programmasecretaris en vertegenwoordigers van de werkeenheden
- Regelmatige terugkoppeling over voortgang en projectresultaten in de werkeenheden As50+, Meierij en Land van Cuijk
- Regelmatige regionale kennisbijeenkomsten om onderlinge kennisuitwisseling en coherentie te waarborgen
- Bestuurlijke verankering van het programma via de Kopgroep Klimaat en Energie en brede Portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving van de Regio Noordoost Brabant
- Betrekken van de maatschappelijke partners (semi-publieke sector, bedrijven etc.) en aanpalende beleidsdomeinen (energie, landbouw etc.) op zowel bestuurlijk, ambtelijk als projectniveau

De verschillende programma-activiteiten zijn in een overkoepelende werkplanning en actiepuntenlist uitgewerkt die door de programmaleider en het kernteam worden gebruikt om voortgang en follow-up van acties te bewaken. Detailplanning en fasering voor de afzonderlijke regionale projecten wordt door de deelprojectleiders bewaakt.

Figuur: Programmaorganisatie NOB en bestuurlijke borging (op A4 format in bijlage B-4)

3. Beknopte projectomschrijvingen

1. Verdieping Klimaatstresstesten en Risicodialogen – we werken aan vergroening en verblauwing in de stad

De samenwerkende gemeentes en waterschappen zetten op een verdieping van de in 2016 uitgevoerde Klimaatstresstest light. Concreet wordt gewerkt aan:

- Gezamenlijke inkoopstrategie en uitgangspunten voor de stresstestberekeningen (VNG etc)
- Regionaal risicodialoog met stakeholders op het schaalniveau NOB (GGD, woningcorporaties, drinkwaterbedrijven, energiemaatschappijen etc.)
- Kennisworkshops rondom stresstesten,
- Werkbijeenkomsten en minisymposia

Resultaat: We sturen aan op gezamenlijke uitgangspunten binnen de samenwerkende gemeentes met blik op kostenbesparingen en dezelfde klimaataanpak binnen onze regio! Om het wiel niet opnieuw uit te vinden, leren van elkaar (best practices) bijv. van gemeentes die al veel ervaringen hebben met adaptatiemaatregelen 'on the ground' zoals Boxmeer of Oss. Binnen dit project zijn vijf werkpakketten gedefinieerd die tot eind 2020 worden uitgevoerd te weten WP1: Regionaal Risicodialoog, WP2 Inkoop Klimaatstresstesten, WP3 Bouwstenen voor Omgevingswet, WP4 Regionale kennisbijeenkomsten en WP5 DPRA Gebiedsatelier (Koppeling landelijk-stedelijk gebied). [Bijlage B-5 Plan van Aanpak Verdiepingslag.](#)

2. Klimaatrobuuste beekdallandschappen – we zorgen vanuit de ruimtelijke strategie voor klimaatrobuuste beekdalen

In beekdallandschappen – waar zowel landelijk gebied als stedelijke kernen zijn gelegen - is het bodem- en watersysteem nog onvoldoende in staat om extremen op te vangen. In plaats van het vasthouden van water, wordt het op veel plekken nu zo snel mogelijk afgevoerd, wat elders in benedenstroomse, vaak stedelijke gebieden tot problemen leidt. Ook treedt daardoor droogte op omdat water minder goed wordt vastgehouden.

- Uitwerking van ontwikkelrichtingen voor de beekdalen van Beneden-Dommel en Aa in het verlengde van de provinciale omgevingsvisie en de ervaringen Raamvallei
- Opstellen van handelingsperspectieven voor het landelijk gebied, c.q. financieringsmodellen en uitvoeringsstrategie voor gebiedsprocessen

Resultaat: Regiobrede handvatten (financieringsmodellen en uitvoeringsstrategie) om beekdalen klimaatrobuust in te richten en gebiedsprocessen te sturen. [Bijlage B-6 Plan van Aanpak Robuuste beekdallandschappen.](#)

Invulling van fase B uit het plan van aanpak is in voorbereiding. Gedacht wordt aan vier onderdelen, die doorlopen tot eind 2020:

1. Een hanteerbare definitie van een klimaatrobuust beeklandschap als vervolg op de reisgids (HNS, juni 2018), waarbij de verbinding tussen landelijk en stedelijk gebied een plek krijgt;
2. Doorwerking van de beschikbare klimaateffecten (stresstest) op gemeentelijk niveau in een tweetal gebiedsateliers;
3. Verdere invulling van klimaateffecten op de bedrijfsvoering van boeren, met name voor de eigendomssituatie (grondstrategie) en verdienmodellen;
4. Bouwstenen voor Omgevingsplannen vanuit een landschapsanalyse als klimaatonderlegger (landschapsbiografie), als basis voor een beeld van een klimaatrobuust beeklandschap anno 2050.

3. Klimaatbewustzijn - we zetten in op bewustwording van hun inwoners van de gevolgen van klimaatverandering en handvatten hoe hiermee om te gaan

- Gebruik maken van elkaars ervaringen met klimaatcampagnes en fysieke middelen (maquettes, folders, mobiele tentoonstellingen)
- Aanspreken van verschillende doelgroepen ihb inwoners

Tot eind 2020 worden bovenstaande doelstellingen langs drie pijlers gerealiseerd: Pijler 1: Online-ervaringenwarenhuis | Klimaatwarenhuis | Faciliteren, Pijler 2: Bewonerscommunicatie | Acties op de plank en Pijler 3: Maatwerk | Organiseren. *Resultaat:* De samenwerkende gemeentes maken gebruik van elkaars ervaringen en fysieke middelen om inwoners bij klimaatadaptatie te betrekken met blik op kostenbesparingen en om dezelfde boodschap uit te dragen. We willen de burgers (en onszelf) in beweging krijgen en worden naar buiten toe zichtbaar met de duidelijke boodschap: Ook u kunt zich voorbereiden op extreme weersomstandigheden, wacht niet op de overheid! [Bijlage B-7 Plan van Aanpak](#)

4. Klimaatadaptive bedrijventerreinen

Klimaatadaptatie is ook een opgave voor en van het bedrijfsleven. Centraal staat om ondernemers en bedrijven te inspireren en stimuleren om adaptatiemaatregelen te nemen. Dit project wordt op dit moment nader uitgewerkt. Een concept projectplan is opgesteld en wordt op korte termijn met de betrokken gebiedspartners, watersamenwerkingen, onze buurregio Zuidoost Brabant en de provincie besproken.

Resultaat: We betrekken ondernemers(verenigingen) bij de vergroening en verblauwing van bedrijventerreinen. Hier valt veel winst te halen in het vasthouden en bergen van water (sponswerking) door samenwerking met huurders en eigenaren van bedrijfspanden. [Bijlage B-8 Projectvoorstel Klimaatadaptieve Bedrijventerreinen](#)

5. Sponswerking bodem in landelijk gebied / Bodem voor Klimaat

Uit gesprekken met de waterschappen, ZLTO en de provincie in de 1^e helft van 2019 is gebleken dat er reeds veel bodem/sponswerkingprojecten gaande zijn in Noord-Brabant. De toegevoegde waarde van een regionaal dan wel provinciaal project kan vooral in de ontsluiting van de bestaande kennis liggen en het bereiken van de agrariërs om deze, indien zinvol en nuttig, in staat te stellen met deze kennis hun bedrijfsvoering te kunnen veranderen en aan te passen. Najaar 2019 worden met de

gebiedspartners en de provincie gesprekken gevoerd of een dergelijk initiatief op de schaal van de Regio Noordoost Brabant of provinciebreed opgepakt moet worden. [Bijlage B-9 Projectsheets ‘ Bodem voor Klimaat’](#).

5. Reflectie 2018 en vooruitblik 2019

In 2017 en 2018 is hard gewerkt aan het opstarten van een regionaal uitvoeringsprogramma en regionale klimaatadaptatieprojecten. Eind 2018 hebben we gereflecteerd op regionale samenwerking en de bereikte tussenresultaten ([Bijlage B-10 Evaluatie 2018](#)). Als hoofdlijnen voor de samenwerking in 2019 zijn vast:

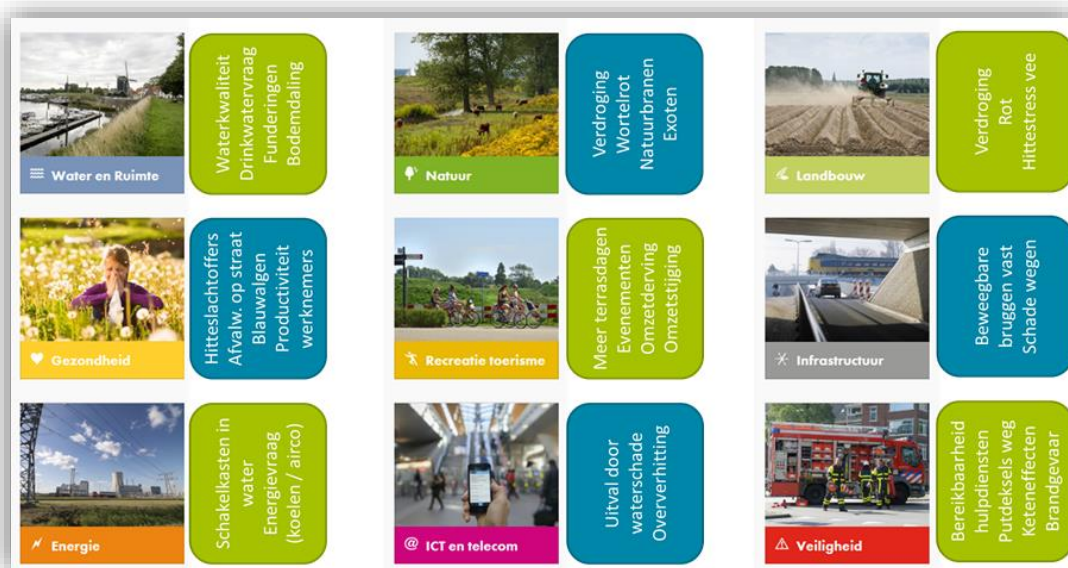
- Organisatorisch: We communiceren meer via de mede-financierende watersamenwerkingen/werkregio's As50+, Meierij en Land van Cuijk als het gaat om inhoudelijk draagvlak en uitvoering van de regionale projecten. Dat betekent dat het oorspronkelijke, ambtelijke kernteam uitgebreid wordt met de trekkers van de werkeenheden/werkregio's.
- Inhoudelijk: De lijn van 2018 trekken we in 2019 en 2020 inhoudelijk door. Extra projecten (bijv. Bomen voor Klimaat en Bedrijventerreinen) die aansluiten bij behoeftes van regiopartners en werkeenheden/werkregio's starten we op als er zicht is op duidelijk trekkerschap en personele capaciteit bij de gemeenten. We overwegen om meer vanuit projectconsortia te werken en minder naar de ambitie streven om alle regiopartners in een project bij elkaar te brengen.
- Kennisdeling: Tijdens de regionale kennisbijeenkomst van 13 november 2018 bleek de sterke behoeftes om in 2019 regelmatig kennis en vooral praktijkvoorbeelden uit te wisselen.

Deel C: Op weg naar een klimaatbestendige regio in 2030 - regiobrede klimaataanpassing in verschillende sectoren

1. Strategische Agenda Regio Noordoost Brabant en Regioaanpak Klimaatadaptatie 2021+

In 2020 worden doelstellingen en ambities opgehaald voor de regionale samenwerking in NOB in de periode na 2021. De belangrijkste doelstellingen op gebieden als arbeidsmarkt, energie, transitie landbouw en duurzame leefomgeving worden in een Strategische Agenda NOB gebundeld. Tijdens regiobijeenkomsten in de afgelopen maanden zijn klimaat en klimaatadaptatie stevast als prioritair thema benoemd dat alle sectoren raakt en is de ambitie van een Klimaatbestendige regio 2030 geformuleerd.

In het kader van de Nationale Adaptatiestrategie (UPNAS, [Bijlage C-1](#)) is een praktijkgerichte aanpak ontwikkeld om de effecten van de klimaatverandering en mogelijke klimaatadaptatiemaatregelen in de verschillende sectoren en beleidsdomeinen tastbaar te maken. De NAS indeling in verschillende sectoren, zoals water, natuur, landbouw, energie en gebouwde omgeving wordt tevens door de provincie Noord Brabant gehanteerd, zie het Kennisportaal www.klimaatadaptatiebrabant.nl.

Op verschillende schaalniveaus is deze NAS-aanpak elders reeds in regionale plannen en strategieën vertaald, zoals bijvoorbeeld in de provincie Overijssel in een Regionaal Adaptatieplan (RAP, [Bijlage C-2](#)), in Hart van Brabant in een Regionale Energie en Klimaatstrategie (REKS) of recent, in 2019, op een kleiner schaalniveau in het Land van Maas en Waal in een Regionale Adaptatie Strategie (RAS, [Storymap RAS Rijk van Maas en Waal](#)).

In de regio Noordoost Brabant starten we medio 2019 met een Regionaal Risicodialoog als onderdeel van een van de regionale klimaatadaptatieprojecten (zie [Deel B](#)), om in gesprek te gaan met de verschillende regionale stakeholders en partijen vanuit verschillende sectoren, denk aan waterleidingbedrijven, GGD's, veiligheidsregio's, ZLTO, woningbouwcorporaties, waterschappen of terreinbeherende organisaties.

De resultaten van de Regionale risicodialoog worden, zodra beschikbaar, in dit document weergegeven en zijn tevens bouwstenen voor de Strategische Agenda 2021+ van de regio Noordoost Brabant. In dit verband wordt tevens de onderhavige Regioaanpak Klimaatadaptatie NOB geactualiseerd en in de 1^e helft 2020 verder uitgewerkt als koersdocument voor de periode 2021+.

2. Afstemming met de Regionale Energiestrategie

Nagenoeg alle sectoren en beleidsdomeinen worden de komende decennia door de gevolgen van klimaatverandering geraakt. De energiesector is hierbij wel een van de belangrijkste sectoren, mede vanwege de energietransitie en de verplichting, vanuit het Nationale Klimaatakkoord, om een Regionale Energiestrategie (RES) voor de regio Noordoost Brabant op te stellen ([Bijlage C-3](#)).

De komende jaren vindt dan ook nauwe afstemming plaats met de ruimtelijke uitwerking van de Regionale Energiestrategie met blik op meekoppelkansen en knelpunten, zowel via de Kopgroep Klimaat en Energie als in het ruimtelijk ontwikkeltraject. Daarbij wordt aan hand van praktijkvoorbeelden en ruimtelijke zoekgebieden verkend hoe energietransitie en klimaatadaptatie elkaar kunnen versterken (combinatie zon/windparken met waterberging en retentiegebieden,

aquathermie, groene daken etc.). Met name gelet op de voorgenomen besluitvorming in gemeenteraden eind 2020 / begin 2021 is deze afstemming noodzakelijk.

Deel D - Financiële bestedingen regiogelden 2019-2020

Bestedingen regiogelden 2019

De beschikbare regiogelden worden in 2019 besteed in lijn met het geldende werkprogramma Klimaatadaptatie 2019 zoals vastgesteld op 22 november 2018 in het portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving. De proceskosten van de Regionale Energiestrategie (trekker Gerard Schonfeld) worden vanuit landelijke en provinciale middelen worden bekostigd en er wordt geen beroep gedaan op de regiogelden. In onderstaande tabel worden beknopt de voorgenomen dan wel geplande uitgaven voor 2019 weergegeven. In totaal staat voor 2019 als budget ter beschikking: 115.000 euro = 80.000 euro Regiobegroting + 35.500 euro overdracht uit 2018.

	Bestedingen	Opmerking	Omvang in €
1	Programmaleider Klimaatadaptatie + Tijdelijke vervanging Regisseur	Opdracht verleend	-48.800 -5.000
2	Projectondersteuning voor Kopgroep Klimaat, Energie en Natuur	Inzet ondersteuning, o.a. voor inhoudelijke verbinding koppelkansen tussen dossiers Energietransitie, Klimaatadaptatie en Natuur. Toelichting onderstaand.	-8.000
3	Uitwerking projectvoorstel Klimaatadaptatieve bedrijventerreinen	Opdracht verleend	-12.500
4	2 ^e Regioconferentie Klimaatadaptatie NOB op 30 oktober 2019	Opdrachten verleend.	-5.000
5	Projectvoorstel 'Sponswerking / Bodem voor Klimaat'	Reservering. Toelichting onderstaand.	-10.000
	TOTAAL Bestedingen 2019		-89.300
	TOTAAL Beschikbaar budget	Regiobegroting (2019) 80.000 + Overdracht (2018) 35.500	115.500
	Overdracht naar 2020		26.200

Het overdrachtsbedrag vanuit 2019 wordt daarbij gereserveerd dan wel in 2020 ingezet voor de integrale uitwerking van een werkplan 2021+ Klimaatadaptatie, Transitie Landbouw, Energietransitie en Natuur, om deze regionale ruimtelijke opgaven in samenhang te beschouwen, synergie te borgen

en de programmalijnen te verbinden. Vanuit het portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving wordt daarmee belangrijke bouwstenen aangereikt voor zowel de doelstelling van een Klimaatbestendige Regio 2030 als de bredere Strategische Agenda van de regio Noordoost Brabant (NOB).

Ad 1/2) De rol van regisseur Klimaat, Energie en Natuur, voorheen mevr. Jossien Bouter, is tot op heden niet structureel ingevuld door de regiopartners. De programmaleider Klimaatadaptatie heeft een aantal taken over (bijdrage aan Strategische agenda, website etc., vragen van derden zoals het afgelopen half jaar reeds ingevuld) overgenomen en tevens wordt ondersteuning aan de Kopgroep door projectondersteuners van de gemeente Boxtel geboden. Zij zijn reeds werkzaam voor het programma Energietransitie (RES) en kunnen goed de verbindingen leggen tussen thema's.

Ad 5) Projectvoorstel 'Sponswerking - Bodem voor Klimaat': Vanuit de regiogelden zijn voor dit projectvoorstel in totaal 15.000 euro gereserveerd (10.000 euro Programma Klimaatadaptatie + 5.000 euro Transitie Landbouw). Na uitvoerige gesprekken met gebiedspartners, om als Regio Noordoost Brabant geen separaat project op te zetten. Dit mede gezien het feit dat er reeds veel bodemprojecten in Noord-Brabant uitgevoerd worden en tevens slechts beperkt capaciteit beschikbaar is voor trekkerschap en projectuitvoering. Wel gaat de Regio Noordoost Brabant als partner participeren in relevante bodemprojecten van waterschap of provincie en hiervoor de gereserveerde gelden ter beschikking stellen.

Bestedingen regiogelden 2020

De beschikbare regiogelden in 2020 worden besteed aan de verdere begeleiding en uitvoering van het geldende werkplan en de regionale klimaatadaptatieprojecten en ter ondersteuning van de Kopgroep Klimaat en Energie. Daarbij wordt uitgegaan van ietwat verhoogde intensiteit van werkzaamheden ten opzichte van 2019 om twee redenen. Enerzijds omdat een aantal regionale klimaatadaptatieprojecten afgerond zullen worden met de nodige aandacht voor zowel verspreiding van de projectresultaten als de financiële afhandeling. Daarnaast wordt de middelen in 2020 ingezet voor procesregie en de integrale uitwerking van een werkplan 2021+ om de programmalijnen Klimaatadaptatie, Transitie Landbouw, Energietransitie en Natuur in samenhang te beschouwen en te verbinden. Vanuit het portefeuillehoudersoverleg Duurzame Leefomgeving worden daarmee belangrijke, inhoudelijke bouwstenen aangereikt voor zowel de doelstelling van een Klimaatbestendige Regio 2030 als de bredere Strategische Agenda van de Regio Noordoost Brabant.

	Bestedingen	Opmerking	Omvang in €
1	Programmaleider Klimaatadaptatie + Tijdelijke vervanging Regisseur	Externe ondersteuning via aanbesteding.	-54.000 -6.000
2	Projectondersteuning voor Kopgroep en Regisseurs Klimaat, Energie en Natuur	Inzet ondersteuning, o.a. voor inhoudelijke verbinding koppelkansen tussen dossiers Energietransitie, Klimaatadaptatie en Natuur.	-15.000

3	Integraal werkplan 2021+ op de thema's Klimaatadaptatie, Landbouw, Klimaat en Natuur	Onder voorbehoud van financiële middelen/overdracht uit 2019.	-30.000
	TOTAAL Bestedingen 2020		-105.000
	TOTAAL Beschikbaar budget	Regiobegroting (2020) 80.000 + Overdracht (2019) 26.200	106.200
	Resterend eind 2020		1.200

E. Slotbeschouwing en vooruitblik 2021+

In de afgelopen anderhalf jaar is gebleken dat de bundeling van regionale, provinciale en landelijke middelen voor klimaatadaptatieprojecten in NOB goed gewerkt heeft en tot commitment en verdere samenwerking tussen de deelnemende partners leidt. De beperkende factor voor de uitvoering van regionale NOB projecten is daarbij niet zozeer gelegen in de beschikbaarheid van financiële middelen maar in capaciteit en menskracht bij de deelnemende overheden. Vier regionale klimaatadaptatieprojecten blijken het maximum te zijn van wat collega's van gemeentes en waterschappen kunnen oppakken in de periode 2019-2020, met daarbij deels reeds een onderbezetting van de werkgroepen.

Geconstateerd wordt dat regionale, provinciale en landelijke middelen verworven, en tevens voor externe inhuur en ondersteuning gezorgd kan worden, echter ontbreekt het structureel aan voldoende capaciteit aan opdrachtgeverszijde in de uitwerking van projectvoorstellen, aanbesteding van opdrachten en begeleiding van lopende projecten. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor de regionale samenwerking in de periode na 2020. Klimaatadaptatie is een beleidsopgave die om expliciete verankering in formaties vraagt, om over voldoende capaciteit te kunnen beschikken voor zowel lokale beleidsvorming en -uitvoering als de regionale samenwerking in NOB.